

Ankara Üniversitesi
Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

KADINLAR, KALKINMA VE SOSYAL ADALET

Gülay TOKSÖZ
Alev ÖZKAZANÇ
Bedriye POYRAZ

Ankara, 2001

Avrupa Birliği'nin katkılarıyla, Kadın Adayları Destekleme Derneği(KA-DER) tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

I.	KADINLAR, EKONOMİ VE SOSYAL ADALET.....	2	
II.	YOKSULLUK VE KADINLAR.....		..8
	1. Küreselleşme Çağında Sosyal Adalet Sorunları.....	13	
	2. Küreselleşme ve Biz Kadınlar.....	14	
	a) Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Hayatı Üzerindeki Etkileri.....	15	
	b) Çalışma Yaşamına Katılımın Kadınlara Getirdikleri.....	17	
III.	TÜRKİYE'DE KADINLARIN DURUMU.....	19	
	1. Yoksulluk ve Kadınlar.....	19	
	2. Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamındaki Yeri.....	20	
	3. Kadınlar Eğitim İmkanlarından Ne Ölçüde Yararlanabiliyor?....	25	
IV.	GELECEĞİ BAKMAK.....	28	
	1. Önümüzde Bir Gelecek Var.....	28	
	1.1.Nasıl Yapmalı?.....	30	
	a) Kadın Yoksulluğuna Yaklaşım Nasıl Olmalı?.....	30	
	b) Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Tüm Politikalara İçselleştirilmesi İlkesi (Gender Mainstreaming).....	30	
	c) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe.....	31	
	2. Dünyanın Farklı Yerlerindeki Kadınların Deneyimleri ve Kazanımları.....	33	
	a) Asya ve Afrika Ülkelerinde Kadınlar Neler Yapıyor?.....	33	
	b) Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Kadınların Deneyim ve Kazanımları.....	35	
	c) Türkiye'de Kadınların Deneyim ve Kazanımları.....	36	
V.	TÜRKİYE'DE KADINLARIN DURUMLARINI İYİLEŞTİRMEK İÇİN NELER TALEP ETMELİYİZ?.....	39	
	1. Gelir ve Yoksullukla İlgili Öneriler.....	39	
	2. İstihdama İlişkin Öneriler.....	40	
	3. Kazanç Elde Edilen Çalışma Biçimleriyle İlgili Öneriler.....	40	
	4. Sosyal Güvenlikle İlgili Öneriler.....	41	
	5. Sendikal Haklarla İlgili Öneriler.....	41	
	6. Eğitimle İlgili Öneriler.....	42	
VI.	SONUÇ.....	43	
	Kaynakça.....	45	

I. KADINLAR, EKONOMİ VE SOSYAL ADALET

Bir soru: Neden kadın ile ekonomi terimleri hep birbirinden uzak düşünülür? ‘Ekonomi’ neden hep erkekler ve onların yaptıkları faaliyetlerle ilgili bir şey olarak görünür?

Bir soru daha: Para, pul, toprak, gayrimenkul, servet deyince aklımıza kimler gelir? Erkekler mi kadınlar mı? Kadınlar dünyadaki refahın üretiminde ve kaynakların paylaşımında ne durumdalar?

Son bir soru: Neden kadınlar üretime katılmayan, ‘evde oturan’ ve erkeğin kazandığını tüketen ‘asalak’ insanlar, yani eski bir Anadolu deyişiyle ‘kaşık düşmanı’ olarak görülürler?

Bu ve benzeri soruları çoğaltabiliriz. Bu sorulara verilecek yanıtlar biz kadınlar için çok önemli. Çünkü bu sorulara vereceğimiz farklı yanıtlar ya biz kadınlarımızın mevcut durumlarımızı doğal ve kaçınılmaz sayan egemen bakış açısını doğrulayacak ya da bu işin içinde bir dolap olduğunu anlamamıza yarayacak. İşte elinizdeki bu küçük kitapçığın amacı bu tür sorulara kadınlar açısından bir yanıt bulmaya yardımcı olmak; yani kalkınma, refah ve sosyal adalet sorunlarını kadın bakış açısından değerlendirmektir.

Bazıları yukarıdaki sorulara hemen şöyle yanıt vereceklerdir: *‘çalışmak ve para kazanmak erkeğin işidir, çünkü ailesini geçindirmekle yükümlü olan erkektir, kadın ise evde kalarak annelik ve karılık vazifeleriyle uğraşmalıdır. Kadın ve erkek farklı dünyaların insanlarıdır, işleri ve yetenekleri farklıdır. Kadın elinin hamuruyla erkek işine karışmamalıdır, bu erkek işlerinden birisi de hiç kuşkusuz çalışma alanıdır’*

Gördüğümüz gibi bu egemen bakış, kadınların ekonomiyle ilişkisini sadece “ev ekonomisi” denilen alana sıkıştırıyor. Şimdi dilerseniz egemen erkek bakış açısına göre kadının durumunun nasıl görüldüğünü bir bir sıralayalım:

- Öncelikle mümkünse kadının dışarıda ücretli bir işte çalışmaması istenir. Kadınların asıl işinin ev olduğu söylenir. Dahası, kocanın prestiji karısının çalışmak zorunda olup olmadığına bakılarak ölçülür
- Kadının ekonomiyle tek ilgisi, tutumlu davranıp ailenin bakımını en iyi şekilde sağlamaktır.
- Eğer kadın dışarıda çalışmak zorunda kalıyorsa, bu sadece geçici bir süre için ve aile bütçesine katkı yapmak amacıyla olabilir.
- Diyelim ki kadın dışarıda ücretli bir işte çalışıyor, o zaman da meslek olarak ‘kadın işlerini’ tercih etmeli, başka işlerde erkeklerle boy ölçüşmeye kalkışmamalıdır. ‘Kadın işleri’ evdeki kadınlık rolleriyle uyumlu görünen ve kadının ev işleriyle birlikte yürütebileceği işlerdir.
- Kadınlara uygun görülen meslekler dışındaki diğer işlerde kadınların başarılı olamayacağı düşünülür, çünkü bu işlerin özellikleri onların doğasına uymaz. Bu tür işlerde çalışan kadınlara dair yaygın bir imaj vardır: onlar iyi yönetici olamazlar, erkekleri yönetemezler, duygusaldırlar, çabuk sinirlenirler, seyahat edemezler vs. vs.
- Dahası, çalışma yaşamına katılmayan ve üretmeyen kadınların, bu alanla ilgili mücadeleler ve karar alma mekanizmalarında da yerinin olmaması doğaldır.
- Makro ekonomik politikalar konusunda onların yapabileceği bir şey yoktur. Bu işi bilen erkeklerin onlar adına kararlar almalarını beklemek ve işlerin düzelmesini umut etmekten başka çareleri yoktur.

❖ **Peki yukarıdaki tablo gerçeği yansıtıyor mu? Biz kadınların yukarıdaki sorulara vereceğimiz farklı yanıtlarımız yok mu?**

Kabul etmek gerekir ki, erkek egemen bakış açısı, kadınların durumuna ilişkin mevcut tablonun bir kısmını, ama sadece bir kısmını yansıtmaktadır ve bu tablo cinsiyetçi önyargılar, mitler ve korkularla boyanmıştır. Bizim tablonun bütününe bakmamız ve geniş bir ufuk ve eşitlikçi kaygılarla resmi yeniden yapmamız gerekiyor.

O halde şimdi bu tabloya daha yakından bakalım, acaba neler göreceğiz?

Evet doğru, dünya erkeklerin dünyasıdır. Daha doğrusu dünya sanki ikiye bölünmüş ve kadınlara daha azı düşmüştür. Bir yanda ev; diğer yanda ev dışındaki her şey, sokaklar, siyaset, partiler, çalışma yerleri, fabrikalar, eğitim kurumları, eğlence yerleri, kültürel alanlar vardır. Bir yanda kadınlar, bir yanda erkekler vardır. İçinde yaşadığımız toplum, insani faaliyet alanlarını keskin biçimde ikiye böler ve bir yana kadınları, bir yana da erkekleri koyar. Neredeyse her şey kadın-erkek diye ayrılmıştır ve işbölümü de cinsiyet üzerinden yapılanan temel alanlardan birisidir. Bu işbölümünde erkekler ev dışındaki gelir getirici çalışma yaşamına, kadınlar ise çoğunlukla evdeki çalışma alanına sıkıştırılmışlardır. O halde ilk olarak şu sonuca varıyoruz:

❖ **Kadınlar cinsiyete dayalı işbölümünün sonuçlarından mağdur oluyorlar.**

Burada iki önemli soru karşımıza çıkıyor:

1. Kadınların büyük kısmının ev işleriyle ilgilendiğini, yani onların deyimiyle ‘ev kadını’ olduklarını kabul edelim, peki kadınların evde yaptığı iş, çalışma sayılmaz mı? ‘Çalışma’ neden sadece erkeklerin ev dışında ücret karşılığı yaptıkları işin adı olsun?
2. “Ev kadını” kavramı, kadınların deneyimlerini yeteri kadar yansıtıyor mu? Kadınların evdeki çalışma dışında, ücretli ve ücretsiz iş alanlarında üretime katkıları yok mu?

Kadınlar evdeki çalışmaları sırasında toplumsal refah ve üretime türlü şekillerde katkıda bulunuyor, bunun için sürekli didiniyorlar. Sorun, kadınların sarf ettiği emeğin erkek bakış açısı tarafından ‘üretken olmayan emek’ olarak adlandırılarak ‘değersizleştirilmesi’ ve ‘görünmez’ kılınmasıdır. Dünyayı hep zıt kutuplara bölen bu sistemde ‘ekonomi’ deyince akla hemen ‘üretken’ faaliyetler; ‘üretken’ iş deyince de erkeklerin gelir karşılığı yaptığı faaliyetler gelir. Evde yapılan iş üretken sayılmaz. Bazılarına göre kadınlar evde sadece ‘oturur’, faydalı bir iş yapmazlar.

Oysa kadınlar evde bir çok gıdayı; makarna, tarhana, yoğurt, reçel, turşu vb. hazırlar, kimi zaman ekmek yaparlar, dikiş diker, örgü örerler. Evde günlük yaşamın sürmesi için çok önemli olan, temizlik, çamaşır, bulaşık gibi işlerle uğraşırlar. Ancak bunlar dışarıdan alınacak mal ve hizmeti büyük ölçüde azaltıp, aileye önemli tasarruf sağlasa da ‘çalışma’ sayılmaz. Bu işlere harcanan kadın emeği evdeki erkeklerin ve toplumun gözünde değer taşımaz.

Kadınlar neden istatistiklerde görünmez?

Kadınların işgücüne katılımıyla ilgili rakamlar özellikle kadınların çok yoğun olarak Buldukları tarım ve enformel sektördeki ekonomik faaliyetlerini büyük ölçüde gözardı etmektedir.

Eğer kadınların 'ev işi' ulusal istatistiklere dahil edilseydi ne olurdu? Hindistan örneğine bir bakalım.

Hindistan'da yapılan bir araştırma, eğer 'ev işi' olarak kabul edilen tüm faaliyetler 'ekonomik' faaliyet sayılsaydı, 15 yaş üzeri kırsal kadınların işgücüne katılım oranının %31'den %52'ye yükseleceğini göstermiştir (erkeklerin katılım oranı %64'dür). Kadınların katılımının düşük gösterilmesi kadınların yaptığı işlerin çoğunun 'ekonomik' diye adlandırılan etkinliklerden sayılmamasının bir sonucudur.

The Oxfam Gender Training Manual, 1994 s.212

Kadınlar ev içinde çalıştıkları gibi, ev dışında da çalışıyorlar. Kadınların ev dışında gerçekleştirdikleri çok çeşitli faaliyetlere bir göz gezdirmek gerçeği görmeye yeter:

- Tüm dünyada tarımsal emeğin büyük kısmını kadınlar oluşturuyor.
- Kentlerde kocalarının ya da babalarının dükkanlarında,
- evde yapılan parça başı üretimde ve
- enformel sektör dediğimiz küçük kayıt dışı işletmelerde de kadınlar vardır.
- Savaş dönemlerinde üretime katkıda bulunmaya çağrılan ve savaştan sonra evlerine gönderilen de kadınlardır.

Kadınların temel sorunlarından biri, ev dışında faal olmamaları değil, evin dışında çalışmaya yeltendikleri zaman karşılaştıkları türlü sorunlardır. Bir kere ev dışında çalışıp çalışmama kararını almakta çoğu zaman özgür değiller. Çalışıp çalışmamalarına onlar adına genellikle erkekler karar veriyor. Dışarıdaki ücretli çalışmaları sadece geçici bir faaliyet, çoğunlukla evlenene ya da çocuk sahibi olana kadar sürecek tali bir iş olarak görülüyor. Kadınlar belirli mesleklerden bilerek dışlanıyor, daha çok 'kadın işi' olarak görülen düşük ücretli ve düşük itibarlı işlerde yoğunlaşıyorlar. Kadınların kariyerlerinde yükselmeleri pek olağan karşılanmıyor, çocuk doğurmaları ile işleri ve kariyerleri tehlikeye giriyor, sosyal güvenlik mekanizmalarına yeterince dahil olamıyor, ve çoğu zaman erkeklerin kazandığından az kazanıyorlar. Eşit işe eşit ücret almıyorlar.

❖ **Demek ki kadınların emeğine ilişkin asıl sorun, onların 'üretken olmayan asalaklar' olmaları değil, tam tersine kadınların emeğinin 'görünmemesi', 'değersizleştirilmesi' sorunudur.**

Kadınlar ev dışında da çalışma yaşamına aktif olarak katılmalarına rağmen 'görünmez' kılınmışlardır. Ancak kadınların gerçekten de pek az faal oldukları bir yer varsa orası da, toplumun bütününe ve bu arada kadınları da etkileyen ekonomik ve toplumsal kararların alındığı yerlerdir. Yani parti ve sendika gibi örgütlerin yönetim kurulları ve temsili meclislerdir. Kadınlar, refahın üretimi ve kaynakların dağılımını belirleyen kararları almak şöyle dursun, etkilemekten bile uzaktır. Bu nedenle ekonomik ve toplumsal politika kararları şimdiye kadar hep erkekler tarafından, erkek egemen bakış açısıyla ve erkeklere yönelik olarak alınmışlardır.

❖ **Kadınlar makro ekonomik politikaların belirlendiği karar mekanizmalarından dışlanıyorlar.**

Gördüğümüz gibi kadınların temel sorunu, kadın emeğinin görünür olmaması, kadın emeğine değer verilmemesidir. Bunun sonucu ise bir bütün olarak kadınların üretilen servetin ve kaynakların dağılımında belirgin biçimde haksızlığa uğramalarıdır. Kadınların toplumsal kaynaklara ulaşma, kullanma, sahip olma ve kendi yaşamlarını sürdürme olanaklarının kısıtlanmasıdır.

Gelir dağılımı, yoksulluk, kaynakların adil paylaşımına ilişkin sorunlar farklı sınıflar, bölgeler, uluslar, meslekler hakkında hep gündemdedir, ama kadınlar ile erkekler arasında adil olmayan bir bölüşüm sorunu olduğu genelde görmezden gelinir. Bunun nedeni kadınların sadece, onlara bakmakla yükümlü görülen erkeklerin uzantısı olarak görülmeleridir. Kadınlar hep, birilerinin eşleri olarak ve eş olma sıfatıyla dolaylı olarak bu tartışmanın içine dahil edilmiş olurlar.

Kadınların toplumsal kaynaklara ulaşma ve servet edinmekte ne kadar haksızlığa uğradıklarının göstergelerini her alanda görebiliriz:

❖ **Sonuçları açısından çalışma yaşamında eşitsizlik yaratan en önemli toplumsal kaynak, eğitimidir. Adaletsizliğin ilk adımı eğitimden yeterince yararlanamamakla başlar.**

Eğitim alanında,

- Kız çocuklar ailenin kıt kaynaklarından daha az yararlanırlar. Kadınların çoğu zaman iyi bir iş için gerekli olan eğitimi elde etmesi zordur. Kız ve erkek çocuklar arasında özellikle dar gelirli ailelerde cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı görülür.
- Gelişmekte olan iki ülkeden örnek verelim:1995-1996 yılları arasında Mısır'da zengin kesimde okula gidebilen erkek oranı % 81, kız oranı % 79 iken; yoksul kesimde bu oran erkeklerde % 47, kızlarda % 31 idi. Pakistan'da zengin kesimde erkeklerin % 61'i, kızların % 49'u okula giderken; yoksul kesimde eğitim imkanından yararlanabilenlerin oranı çok düşmekte, erkeklerin % 11'i, kızların ise sadece % 2'si okula gidebilmekteydi.

Çalışma yaşamında,

- Kadınlar eğitim görseler bile ücretli çalışma alanına girişleri sınırlıdır, girenler belirli işlerde yoğunlaşmışlardır. Kadın işleri gibi görünen ve toplumsal olarak düşük bir itibara sahip olan bu işler genellikle evdeki kadınlık/annelik rollerinin devamıdır.
- Diğer işlerin daha çok alt kademelerinde yoğunlaşırlar.
- Çoğu zaman sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışırlar.
- Serbest çalışanlar arasında da kadınları daha az görürüz. Girişimci olamazlar, bankalar onlara kredi vermez, ticari ve sosyal bağlantıları güçlü değildir, rekabet kültürüne yabancı oldukları için bu alana girmekte zorluk çekerler. Toprak ve gayri menkul onlara ait değildir.
- Birçok toplumda kadınlara tanınan tek sosyal güvenlik aracı ya da sigorta sistemi evlilik kurumudur. Ama çoğu ülkedeki boşanma kanunları, kadını boşanırken de parasız pulsuz açıkta bırakır.

❖ **Kadınlar toplumsal kaynaklara erişim ve kullanım açısından büyük bir adaletsizlikle karşı karşıyalardır.**

Gördüğümüz gibi tablo erkek egemen bakış açısının çizdiğinden çok daha karmaşıktır. Peki ama şimdi tablo tamamlanmış oldu mu?

Hayır, çünkü resmin içine kendimizi, umutlarımızı, eşitlik ve adalet özlemiyle harekete geçen irademizi, dönüştürme gücümüzü katmazsak bu resim bizim resmimiz sayılamaz. Hayır, çünkü tamamen karanlıkmiş gibi görünen tabloda her zaman kadınlar vardır, her zaman onların direnişleri ve eşitlik mücadeleleri olmuştur. Kalkınma ve sosyal adalet sorunları özellikle günümüzde gittikçe

güçlenen küresel kadın hareketinin en temel mücadele eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu kitapçığın son bölümünde son yirmi yılda bu konuda elde edilen kazanımları ve geleceğe yönelik bazı önerileri okuyacaksınız.

Peki o halde, sosyal adalet ve kalkınmada kadın bakış açısının temel ilkesi nedir?

❖ **Kalkınma ve sosyal adalet sorunlarına katılım ve güçlenme perspektifiyle yaklaşmak gerekir.**

Günümüzde kadın hareketi, yoksulluk ve sosyal adalet sorunlarını giderek daha fazla siyasal güçlenme sorunu olarak görüyor. Eski kalkınma stratejilerinde egemen olan ve kadınları bağımlı, aciz ve yardıma muhtaç bir grup olarak değerlendiren yaklaşım yerini günümüzde güçlenme perspektifine bırakıyor.

Güçlenme perspektifi, uygun çevre koşulları sağlandığı zaman insanların kendi kalkınmalarını kendilerinin sağlama kapasitelerini vurgulayan ve kendine güven sağlayan bir araçtır. Ayrıca bu yeni yaklaşım, 'sürdürülebilir kalkınmayı' hayata geçirmek ve insan-merkezli bir gündem yaratmak için kadın ve erkeklerin ortak çabalarının gerektiğinin altını çizer.

Asıl sorun her zaman olduğu gibi siyasal güçlenme sorunudur. Yoksulluk ve sosyal adalet sorunları ile kadının siyasal güçlenmesi arasında doğrudan bir bağ vardır. Kadınların ekonomik yaşama eşit biçimde katılıp refahtan adil bir pay aldıkları yerler olan Kuzey Avrupa Ülkeleri, aynı zamanda kadınların siyasi katılımının en yüksek olduğu yerlerdir. Öte yandan Latin Amerika, Asya ve Afrika kıtalarının çeşitli ülkelerinde de kadınların siyasi katılımları, büyük ölçüde sosyal adalet sorunlarını hedef alıyor Kadınlar güçlenirken, ekonomik ve sosyal politikalar kadına duyarlı hale getirilmeye çalışılıyor. Artık sorunu yalnızca 'kadın sorunu' olarak adlandırmaktan vazgeçerek sosyal adalet ve ekonomik kalkınma sorunu olarak da görmek gerekiyor.

"Kadınların kalkınmaya gerçekten katılmaları demek,

- ✓ kadınların kendi görüşlerini duyurabilmeleri ve kendi yaşamlarını etkileyen kararları alabilmeleri,
- ✓ kadınların kalkınma politikalarını ve hedeflerini belirleme ve etkilerini değerlendirmede söz ve karar sahibi olmaları demektir.

Güçlenme ise,

- ✓ insanların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olmak ve onurlu yaşamak için gereksinim duydukları koşulları sağlamak üzere müdahale etmeleri ve
- ✓ kendi ihtiyaçlarını ifade edebilme, sesini duyurabilme, karar alımı süreçlerine eşit derecede katılma, kendi kaderi üzerinde hakim olma mücadelesi anlamına gelir.

The Oxfam Gender Training Manual, 1994, s. 214

II. YOKSULLUK VE KADINLAR

Öncelikle acı ve çarpıcı bir gerçeğe işaret ederek başlayalım:

- ❖ **Bugün dünya yoksullarının %70'i kadınlardan oluştuğu için var olan durum 'yoksulluğun kadınlaşması' olarak adlandırılıyor.**

Şimdi de bunun neden böyle olduğunu açıklamaya girişelim:

Kalkınma ve sosyal adalet kadın hareketinin en öncelikli mücadele alanlarından biri oldu dedik. Peki kadınların kalkınmanın nimetlerinden erkekler gibi pay almadıklarının bilincine varmaları ve kaynakların daha adil dağılımı için mücadele etmeye başlamaları ne zaman olmuştur? Yoksulluğun özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek büyüyen bir sorun haline gelmesiyle birlikte, toplumun en yoksul kesimlerinin büyük bir çoğunluğunun kadınlar ve çocuklar tarafından oluşturulduğunu görüyoruz. Yani yoksulluk, "cinsiyete kayıtsız" bir olgu değil, tersine, erkekler ve kadınlar tarafından farklı biçimlerde ve derecelerde yaşanıyor. Bu gerçek, yoksulluk ve gelir dağılımı sorunlarını kadın hareketinin gündeminde en üst sıraya yerleştirdi. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana, gelir dağılımı, sosyal adalet, refah devleti gibi konular, kadın hareketi açısından büyük bir önem kazandı.

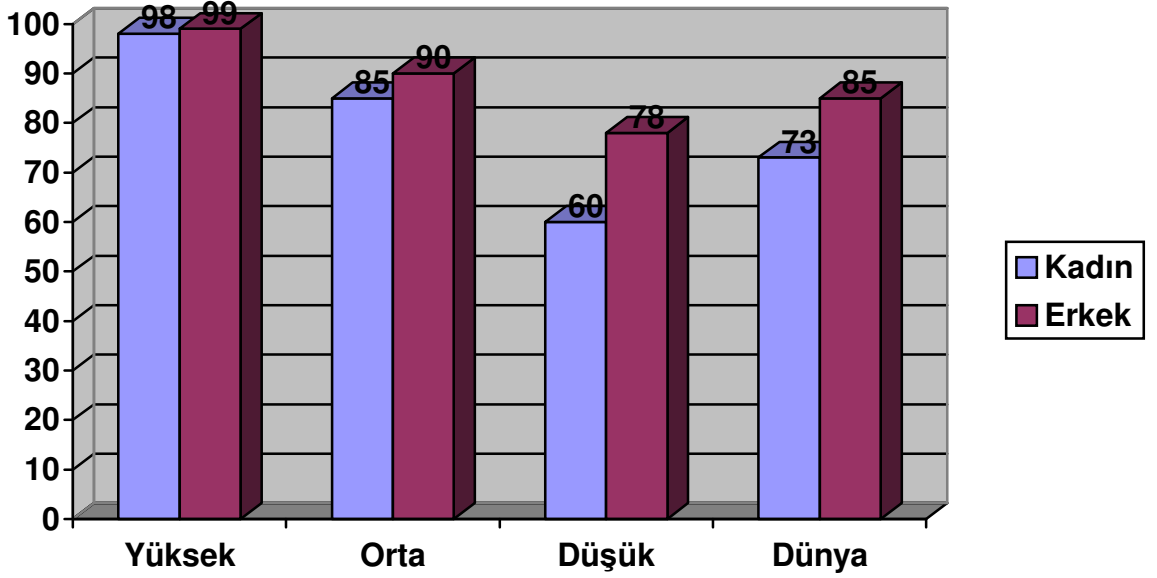
Peki ama yoksulluk ne demek? Bu sorunun yanıtı ilk bakışta görüldüğü kadar basit değil.

İlk önce, şunu çok iyi bilmemiz gerekir ki yoksulluk kader değildir çünkü yoksulluğun asıl nedeni ulusal ve küresel düzeyde gelirin ve diğer tüm toplumsal ve küresel kaynakların adaletsiz dağılımıdır. Bir diğer ifadeyle bugün milyonlarca insanın yoksulluk sınırının altında yaşıyor olmasının nedeni kaynakların yetersizliği değil, var olan kaynakların adil bir biçimde dağılmasını sağlayacak ekonomik ve politik kararların yetersizliğidir.

İkinci olarak, yoksulluğu toplumsal cinsiyet açısından da tanımlamak zorundayız. Yoksulluk ne geçmişte ne de günümüzde sadece kadınları ilgilendiren bir sorun olmadı kuşkusuz. Toplumun alt sosyal sınıfa mensup üyeleri ile bazı etnik azınlıklar ve göçmenler gibi gruplar da çoğu zaman yoksulluktan muzdarip oldular. Ancak şunu da görmezden gelemeyiz: yoksulluk bu grupların içindeki kadın ve erkekler tarafından farklı farklı yaşanır, çünkü yoksulluğu yaratan süreçler kadın ve erkekleri farklı biçimlerde etkilediği gibi, kadınlar açısından bu durumu ağırlaştırıcı özel etmenler de sözkonusudur.

Bu gerçeği istatistiklerle daha ayrıntılı olarak görmek mümkün olup, bu etmenlerin ilki kadınların arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranının yüksekliğidir.

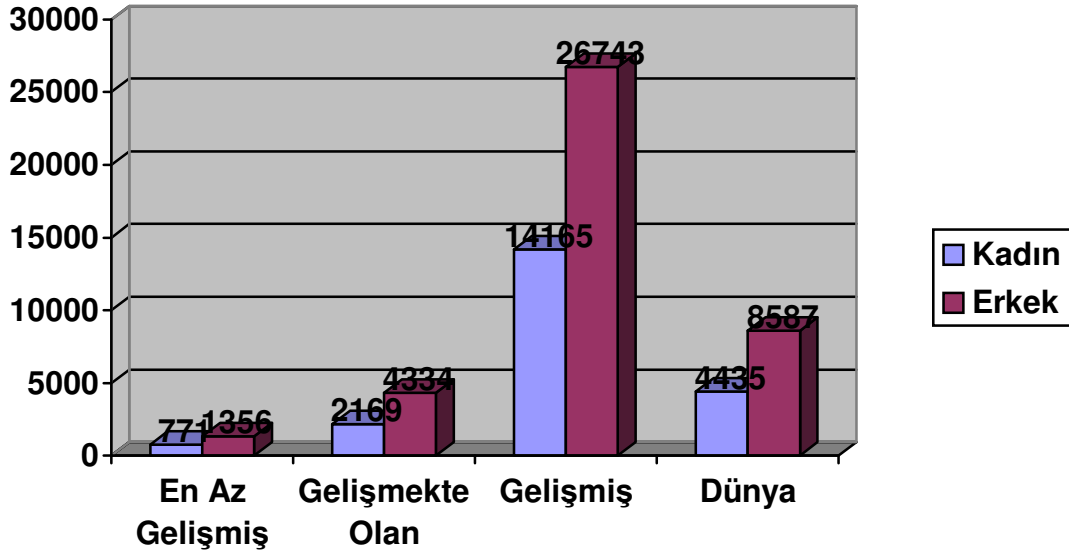
Grafik 1: Ülkelerin gelir düzeyine göre kadın-erkek okur yazarlık durumu (1998)

Kaynak: HDR 2000, s.164

Bu veriler bize açıkça şunu anlatıyor: ülkenin yoksulluğu artıkça kadın-erkek okuryazarlık oranı arasındaki fark da kadınlar aleyhine giderek büyüyor. Buna karşılık yüksek gelirli ülkelerde temel eğitim olanaklarından yararlanmada kadın ve erkek arasında fark görülüyor. Ancak ülkeler itibariyle kişi başına milli gelir kıyaslandığında, ister yüksek, ister düşük gelirli ülke olsun, hemen her yerde kadın ve erkek arasında büyük fark var; erkek başına milli gelir kadın başına milli gelirin neredeyse iki katına ulaşıyor.

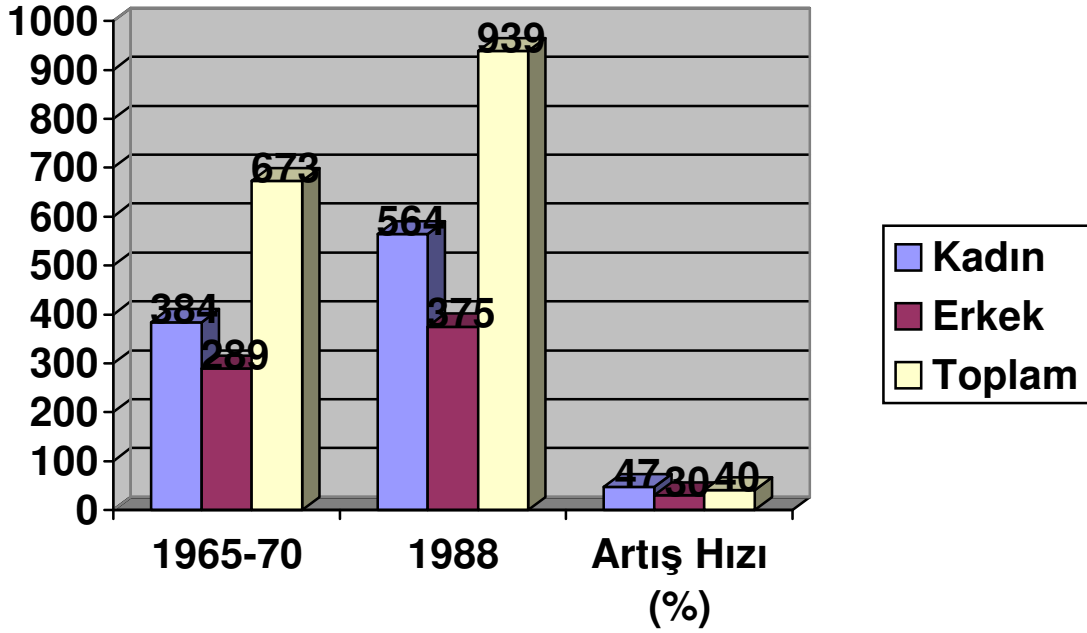
Grafik 2: 1998'de ülkeler itibariyle kadın-erkek başına milli gelir (\$)

Kaynak: HDR 2000, s.164

Gelişmekte olan 41 ülkeden toplanan veriler, 1960'ların ortalarından beri, yoksulluğun kadınlar arasında daha hızlı arttığını gösteriyor. 1965-1970 ve 1988 arasındaki dönemde kırsal kesimde yoksulluk sınırının altında yaşayan erkek sayısı % 30 oranında artarken, kadın sayısı % 47 artıyor. Yoksul ülkelerde kadınların payı % 57'den % 60'a çıkıyor.

Grafik 3 : 1965-70'ten 1988'e kadar kırsal kesimde yoksulluk sınırının altında yaşayan kadın ve erkek sayısı (milyon)

Kaynak : ILO, 2000, s.5

- ❖ **Yoksulluk ile mücadele edebilmek ve gerekli çözüm yollarını belirlemek için istatistiklerin toplumsal cinsiyet temelinde yani kadın-erkek karşılaştırmalı olarak toplanması ve bu temelde bir çözümlemenin yapılması en önemli koşul olarak karşımıza çıkıyor.**

Diğer bütün alanlarda olduğu gibi kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsiz konumu en iyi istatistikler ortaya koyabilir. Ancak ne yazık ki eldeki veriler buna her zaman olanak vermiyor. Örneğin işgücü piyasasıyla ilgili istatistikler çoğu kez cinsiyet, yaş ve sosyal konumu göstermiyor. Genellikle sadece değişik iş türleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyuyor. Eğer çalışma hayatıyla ilgili istatistikler çalışan kadınların durumunu erkeklerle karşılaştırmalı olarak gösterebilse, kadın erkek arasındaki eşitsizliği görmek ve önlem almak mümkün olurdu. Ancak elimizde gerekli ve yeterli veri olmadığı için, cinsiyetler arasındaki bu somut eşitsizliklerin birer politik sorun olarak tanımlanması ve çözümler üretilmesi güçleşiyor. Yaşadığımız ve farkında olduğumuz bir sorunu toplumun gündemine getiremiyoruz.

Üçüncü olarak, kadınların istihdam olanakları düşünüldüğünde uygulanagelen ekonomik politikalar kadınların yoksulluğunun üstesinden gelmeleri için gerekli değişimi sağlayamıyor. Ulusal ve küresel düzeyde ekonomik politikalara nasıl müdahale edebileceğimizi, bu politikaların kadın ve erkeği eşit bir konuma getirecek gerekli insani dönüşümü nasıl sağlayacağını daha sonra ayrıntılı olarak tartışacağız. Ancak burada şunu vurgulamak gerekir ki, kadın yoksulluğunu yok etmeden insanlık olarak yoksulluğun üstesinden gelebilmemiz mümkün değildir.

Bu gerçeği küresel düzeydeki ekonomik politikalara yansıtarak politikaları dönüştürmeye çalışan önemli bir kurum olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) geliştirdiği *Temel İhtiyaçlar Stratejisi* bizlere yol gösterecektir.

ILO'nun Temel İhtiyaçlar Stratejisi

Temel İhtiyaçlar Stratejisi,

Temel İhtiyaçlar Stratejisi yoksulluk kavramını sadece gelir ve tüketimle sınırlamıyor aynı zamanda refahın diğer önemli unsurları olan eğitim, sağlık, su ve konut gibi kısmen ya da tamamen sosyal devlet tarafından karşılanması gereken ihtiyaçları da kapsıyor.

Temel İhtiyaçlar Stratejisi, planlama sürecinde hedef gruplarının tanımlanmasını ve onlara özel bir dikkatin gösterilmesini öngörüyor. Belirlenen temel ihtiyaçların hedef gruplarına ulaştırılmasında hükümet bütçesinin kullanılmasını sağlayıcı önlemleri içeriyor.

Temel İhtiyaçlar Stratejisi, bir yandan kalkınma hedeflerinin belirlenmesinde öte yandan bu hedeflere nasıl ulaşılacağı konusunda çaba harcarken, yaratıcı çözümleri bulmada toplumun tüm üyelerinin eşit katılımını gerektiriyor.

Gender, poverty and employment, ILO, 1995, s.18

- ❖ **Kısaca *Temel İhtiyaçlar Stratejisi*, yoksullukla mücadelenin toplumun yarısını oluşturan kadınları hesaba katmadan, onların karar mekanizmalarına katılımını sağlamadan başarılı olamayacağını öngörüyor.**

Bütün dünyada yoksulluğun üstesinden gelmenin çok zor hatta imkansız olduğunu düşünenler kuşkusuz azımsanamayacak kadar çok. Ancak yoksulluğun bir kader olduğuna inananlar Tablo 5'de verilen rakamları gördükten sonra bu düşüncelerini değiştireceklerdir. Üstelik bu rakamlar sadece kadın yoksulluğunun değil, bütün dünya yoksulluğunun üstesinden gelebilmek için gerekli bazı önemli ipuçları veriyorlar.

Tablo 1: Dünya yoksulluğunun yok edilmesi için gerekli olan kaynak (milyar dolar)

Temiz su için	50
Herkese barınak	21
Açlığın sona erdirilmesi	19
Herkese sağlık hizmeti	15
Herkesin okur-yazar olması	5
Nüfus kontrol eğitimi	10.5
Temiz ve yeniden kullanılabilir enerji	17
Erozyonu önlemek	24
Çevreyi korumak	28
Toplam	189.5

Bütün bunlar için harcanacak miktar elbette küçümsenecek bir rakam değildir ancak bu rakam bütün dünyadaki askeri harcamalara ayrılan bütçenin sadece dörtte biridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi dünyadaki yoksulluğunun nedeni kaynakların yetersizliği değil, kaynakların kullanımına ilişkin izlenen politikalar, kararlardır. İşte bu nedenle dünya yoksullarının %70'ini oluşturan biz kadınlar bu politikalara müdahale etmeliyiz.

- ❖ **Yeryüzündeki yoksulluğun üstesinden gelebilmek için gerekli olan ekonomik kaynak, bütün dünyada yapılan silahlanma harcamalarının sadece dörtte birini oluşturuyor.**

1. Küreselleşme Çağında Sosyal Adalet Sorunları

Son yıllarda çok sık duyduğumuz bir kavram var: küreselleşme. Küreselleşme, modern toplumların iktisadi, siyasi ve kültürel yapılarının hızla dönüştüğü yeni bir sürece işaret ediyor. Artık dünyanın daha küçüldüğünü duyuyoruz. Gerçekten de dünyanın bir ucunda gerçekleşen olayların, verilen kararların, yapılan etkinliklerin yerkürenin diğer köşelerini daha fazla, hızlı ve doğrudan etkilediğini görüyoruz.

Bu yeni tarihsel süreçte birbirine çok zıt gelişmeler ve büyük çelişkiler yaşanıyor. Örneğin bu dönemde büyük bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bunların yarattığı büyük zenginlik ile büyük açlık felaketleri birarada yaşanıyor. Büyük toplumsal dönüşümler bazıları için yeni fırsatlar ve özgürlükler, bazıları için de yeni baskı ve sömürü biçimleri yaratıyor. Dünyanın güneyi ile kuzeyi, gelişmiş olan ile azgelişmiş olan ülkeler, ülkeler içindeki bölgeler ve kentler, farklı sınıflar ve kadınlarla erkekler arasındaki uçurumlar derinleşiyor. Bu süreçte kazanan ve kaybedenler var ve ne yazık ki kaybedenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor.

Ama bu süreç tüm insanlık için ve bu arada kadın hareketi için yeni fırsatlar ve olanaklar da yaratıyor. Bölgesel sorunlar, açlık, çevresel felaketler, şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı sorunları da artık küresel düzeyde ele alınmaya başlanıyor.

Küreselleşme sürecinde öne çıkan serbest piyasacı ekonomi modeli ve özellikle azgelişmiş ülkelere dayatılan yapısal uyum/istikrar politikaları önemli sosyal adalet sorunlarına yol açmış durumda. Hepimizin çok iyi bildiği gibi serbest piyasa ekonomisinde en büyük erdem sosyal adaleti sağlamak değil, bireysel karı en üst düzeye çıkarmaktır. İnsanı ve adaleti değil, ekonominin kar yasalarını merkezine alan bu model zamanımızda tüm dünyaya hakim oluyor.

Küreselleşme çerçevesinde dünya ekonomisinin koşullarına uyum gösteremeyen ulusal ekonomilerin başarılı olamayacağı konusunda bütün ülkeler ve insanlar ikna ediliyor. Yani küreselleşme bütün dünya ülkelerine olmazsa olmaz olarak sunuluyor. Bu yönde çaba göstermeyen ülkelerin yirmi birinci yüzyılda varolmalarının mümkün olmadığı söyleniyor. Bütün ülkelerin yöneticileri ve insanları bunlara hiç kuşkusuz inandığı için bütün politikalarını, planların ve amaçlarını küreselleşme üzerine kuruyorlar.

Peki bu küresel serbest piyasacı düzen neden ve nasıl yoksulluk sorununu ağırlaştırıyor?

- Gelişmiş ülkelerde işsizlik sorunu artıyor, çünkü teknolojik yenilikler, özellikle enformasyon ve iletişim teknolojileri üretimi kolaylaştırdığı için insan emeğine duyulan ihtiyaç azalıyor.

- Gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere kayan sermaye, buralardaki ucuz emekten faydalanmak istiyor. Bu nedenle yoksul ülkelere kendi ekonomilerini bütünsel olarak geliştirmeleri değil, ucuz emek gücüne dayanmaları öneriliyor.
- Büyük şirketler ve ülkeler arasında acımasız bir rekabet oluyor ve her şey sınırlı sayıdaki dev şirketin kontrolü altına giriyor. Uzun vadeli üretime dayalı yatırımlar yerine kısa dönemli gelir getirici parasal işlemler dünya ekonomisine hakim oluyor.
- Borç batağına batmış az gelişmiş ülkelere dayatılan yapısal uyum/istikrar programları yatırımların azalmasına, işsizlik ve yoksulluğun artmasına, kamu hizmetlerinin kısılmasına neden oluyor.

2. Küreselleşme ve Biz Kadınlar

Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı son yirmi yılda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, erkeklerin sayısı ile karşılaştırıldığında çok daha yüksek oranda artıyor. Öyle ki dünyanın her yerinde artan kadın yoksulluğu alarm veriyor. Üstelik bütün dünyada varolan kaynakların eşitsiz dağılımı ve denetimi küresel ve bölgesel ekonomileri olumsuz bir biçimde etkiliyor. Pekin Deklarasyonu küreselleşme ve kadının yoksullaşması arasındaki bağlantıyı şöyle saptıyor:

Pekin Deklarasyonu kadın yoksulluğu konusunda şöyle diyor:

Bugün dünyamızda, büyük çoğunluğu kadın olan bir milyardan fazla insan, kabul edilemez yoksulluk koşullarında yaşıyor. Yoksulluk hem ulusal hem de evrensel bir sorundur. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve ülkelerin artan bir biçimde karşılıklı bağımlı olmaları, fırsatlar sunduğu kadar dünya ekonomisinin geleceği için riskler ve belirsizlikler de sunuyor. Bu belirsizlikler ve riskler ile küresel ekonomi bir çok ülkede, devamlı ve üstesinden gelinemez düzeylerde dış borç yükü altına getiriyor. Dünya ekonomisindeki bu dönüşümler, bütün ülkelerdeki sosyal kalkınma değerlerini tamamen değiştiriyor. Bunun en önemli sonucu ise bölgeden bölgeye değişmekle birlikte kadının yoksulluğunun artması olmuştur. Cinsler arasındaki ekonomik eşitsizlik de kadınların yoksulluğunu daha çok artırıyor. Göç ve bunu takiben aile yapısında meydana gelen değişiklikler, özellikle bir çok kişiye bakmakla yükümlü olan kadınların yoksulluğunu daha da ağırlaştırıyor. Bu nedenle ulusal ve evrensel ekonomik politikaların bu ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yeniden düzenlenmesi gerekiyor.

Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu, 1995, s. 29-30

Ücretli çalışan kadınların yoksulluğu daha çok iş yaşamındaki ve işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarından kaynaklanıyor. Küreselleşme süreci biz kadınları iş hayatında nasıl etkiliyor?

a) Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Hayatı Üzerindeki Etkileri

Üretim sektörü:

- ❖ **Özellikle az gelişmiş ülkelerde izlenen ekonomik politikalar sonucunda bir yandan kadınlar ücretli iş yaşamına daha fazla girerken, bir yandan da düşük ücretli, düzensiz, iş güvencesi ve sosyal güvenceden yoksun belirli işlerde yoğunlaşıyorlar.**

Küreselleşmeyle birlikte, ulusal sınırların piyasa açısından önemsizleşmesi, malların bütün dünyada serbestçe dolaşabilir hale gelmesi, bütün ülkeler için dış pazara eklemelenmeyi, oradaki rekabet koşullarına ayak uydurmayı zorunlu kılıyor. Bu nedenle dünya piyasalarında satılacak malların fiyat rekabeti önem kazanıyor. Fiyatları düşürebilmek, emek yoğun teknolojiler kullanan ülkelerde büyük ölçüde işgücü maliyetlerinin düşürülmesine bağlı olduğundan, ucuz emek sayılan kadın işgücü kullanımını artırıyor.

Örneğin Bangladeş'te 1978 yılında, sadece 4 giysi fabrikası varken, 1995 yılında 2.400 fabrikada 1.2 milyon işçi istihdam edilmeye başlanıyor. Ülkedeki ücretli çalışanların %70'ini barındıran bu sektörde çalışanların % 90'ı 25 yaşın altındaki kadınlardır. Bangladeş uç bir örnek olmakla birlikte diğer bir çok ülkede de ihracata yönelik üretim alanlarında kadınların sayısı ve payı oldukça yüksektir. Bunlardan bazıları Dominik Cumhuriyeti, Endonezya, Filipinler, Kore Cumhuriyeti, Tayvan, Çin, Tunus gibi ülkelerdir. İhracat sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğu kadın, genç, bekar olup, kırsal bölgelerden gelmektedir. Kadınlar ister ihracat yapan uluslararası şirketlerde, ister yerli şirketlerde olsun,

- düşük ücretli,
- geçici ve düzensiz,
- iş güvencesinden yoksun
- çoğu zaman sosyal güvenceden yoksun olan işlerde çalışıyorlar.

Böylece küreselleşme kadınlara daha çok iş alanı açmış olmakla birlikte istihdamdaki artış, çalışma koşullarının kötüleşmesiyle elele gidiyor.

İhracata yönelik üretim sektöründe çalışan kadınların ücretli çalışma deneyimi çok az. Bu kadınların çoğunluğu sendika çalışmaları hakkında neredeyse hiç bir bilgiye sahip değiller. Bununla birlikte umut verici bazı gelişmeler de var. Bütün engellere karşın kimi ülkelerde genç kadın çalışanlar arasında sendikal örgütlenme yaygınlaşmaya başlıyor. Örneğin Malezya'da 1971 yılında ihracat alanının ilk kurulmasıyla birlikte sendika da kuruldu. Sonra 1978 yılında başarılı bir sendikacılık hareketi tekstil alanında ortaya çıktı. 1988'de 85.000 elektronik işçisi sendikal hareket içinde yer alırken, 1990'da ihracat alanında çalışanların çoğu sendikalı olarak çalışıyordu.

Hizmet sektörü:

- ❖ **Hizmet sektöründe artık daha çok kadın çalışıyor ancak bunların büyük çoğunluğu daha az beceri gerektiren işleri yapıyor.**

Küreselleşmeye bağlı olarak hızla genişleyen uluslararası finansal hizmet sektöründe kadınlara daha elverişli koşullarda iş imkanları da sunulmuş görünüyor. Kadınlar bu alanda

yüksek oranda yer alıyor ancak genellikle veri girişi gibi daha az beceri gerektiren sektörlerde yoğunlaşıyorlar. 1980'lerin sonlarından beri kredi kartları sağlayıcıları, posta hizmetleri, hava ve raylı sistemler gibi bazı işlerde daha çok kadınların çalıştığını görüyoruz. Özellikle Karayip (Barbados ve Jamaika), Asya, Çin, Hindistan, Malezya ve Filipinler gibi görece olarak gelişmiş ülke ve bölgelerde program yazılımı, bilgisayar programcılığı, bankacılık ve sigortacılık gibi finans hizmetlerinde kadınların oranı daha yüksek.

Enformel sektör:

- ❖ **Enformel sektörde çalışan kadınların istihdamına ilişkin herhangi bir kayıt olmadığı için gerçek büyüklükleri bilinmiyor.**

Farklı ülkelerden sağlanan veriler enformel sektördeki kadın çalışanların sayısının formel sektörden çok daha fazla olduğunu gösteriyor. Özellikle ihracata yönelik üretim yapan büyük firmalar, işgücü maliyetlerini düşürmek için işi parçalara bölüyor ve merkezde küçük bir çekirdek işgücü barındırırken, işin büyük kısmını küçük atölyelerde ya da evlerde çalışan kadınlara yaptırıyorlar. Bu koşullarda çalışan kadınlar kayıt dışı olarak çalıştıkları için hiç bir yasal korumadan ve sosyal güvenlikten yararlanamıyorlar. Ayrıca ücretli çalışma imkanlarının sınırlılığı çok sayıda kadını kendi hesabına çalışmaya, yani kendi evinde küçük çaplı üretime veya ticarete yönlendiriyor. Ancak bu tarz çalışma, genellikle maliyetleri zor karşılıyor. Dünya Bankası'na göre 1995'de Güney Kore'de çalışanların %43'ü enformel sektörde yer alırken, Endonezya'da bu oran %79'a kadar çıkıyor.

Tarım:

- ❖ **Tarım alanında giderek daha çok sayıda kadın işçi, düşük ücretle çalışmaya başlıyor.**

Özellikle piyasanın liberalleşmesi ve tarım ürünlerinin ihracatının desteklenmesi ile birlikte bu alandaki istihdamda kadınlar için yeni olanaklar ortaya çıkıyor. Genelde ücretsiz aile işçiliğinden ücretli işçiliğe doğru bir kayış görülüyor. Örneğin Latin Amerika'da ihraç edilen tarımsal ürünlerin üretiminin artması, bir çok kadını geçimlik üretimden kopararak bu alana itiyor. Brezilya, Dominik Cumhuriyeti ve Nikaragua gibi ülkelerde kadınlar, kahve, pamuk ve tütün toplama gibi yoğun el emeğine dayalı mevsimlik işlerde düşük ücretli işler bulabiliyorlar. Karayipler'de tarım ürünlerinin ihracatı kadınlara düşük ücretli işler sağlamışsa da, aynı zamanda yerel pazarlara yönelik gıda üretiminin azalmasına yol açmıştır. Bu durum yerel gıda ürünlerinin asıl üreticisi ve pazarlayıcısı olan kadınları olumsuz etkiliyor. Buna karşılık bazı Afrika ülkelerinde geleneksel olmayan tarım ihracatının önem kazanması, o vakte kadar aile çiftliklerinde ücretsiz çalışan kadınların bu ürünlerin üretildiği büyük çiftliklerde ücretli işçi olarak çalışmalarına imkan yaratıyor. Türkiye'de ise eğilim, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların, göçle birlikte istihdam piyasasından çekilmeleri.

b) Çalışma Yaşamına Katılımın Kadınlara Getirdikleri

Kadının ev içindeki konumu:

- ❖ **Kadınlar dışarıda bir işte çalışsalar da evdeki bütün işleri de yaptıkları için, bir günde iki vardiya yapıyorlar.**

Kadının ücretli çalışmasının onun aile içindeki konumunu iyileştirdiği ve alınan kararlarda daha çok söz sahibi yaptığı genel kabul gören bir görüş. Ancak gerçek hayatta ücretli çalışma her zaman kadınların güçlenmesini beraberinde getirmiyor. Örneğin ihracat bölgelerinde çalışanların çoğunluğunu oluşturan genç kadınlar, genelde kazançları üzerinde söz ve karar sahibi değiller. Bir

çok kadın kazandığını ailesine verdiği gibi, bu paranın örneğin ailedeki erkek çocukların eğitimi için harcanması, kadın erkek arasındaki eşitsizliği derinleştiriyor. Böylece kazandıkları düşük ücretlerle genç kadınlar, kendilerinin elde edemedikleri eğitim olanaklarını erkek kardeşlerine sağlamış oluyorlar. Bunun da ötesinde yapılan araştırmalar, kadının dışarıda çalışmasının onun ev içindeki sorumluluklarını pek azaltmadığını gösteriyor. Böylece kadınlar hem dışarıda bir işte hem de evde çalışarak bir günde iki vardiya yapmış oluyorlar.

Hiç kuşkusuz ücretli bir işte çalışan kadının her şeye rağmen bir çok kazanımı oluyor. Kadınlar artık mutsuz evlilikleri sürdürmek zorunda olmadıkları gibi ailelerinin yanına geri dönmek zorunda da değiller. Zorluklarına rağmen kendi başlarına veya çocukları ile birlikte yaşama olanağına sahip olabiliyorlar.

Çalışma koşulları:

- ❖ **Bazı iş kollarında kadın çalışanların artmasının nedeni, kadınlara düşük ücret ödenmesi ve ‘yumuşak başlı’ görülen kadınların, uzun çalışma saatleri, disiplinli ve ağır çalışma ortamı ve güvencesiz çalışmaya daha uygun olduklarının düşünülmesidir**

Gelişmekte olan ülkelerde, ihracata yönelik endüstrilerde kadın çalışanların sayısının artması, esas olarak düşük nitelikli işlerden kaynaklanıyor. Bu tür endüstrilerde kadınların daha çok iş bulabilmesinin nedenleri düşük ücret, uzun çalışma saatleri, çok disiplinli çalışma koşulları (iş sırasında konuşmama, sadece kısa aralar verilmesi, tuvalete bile sınırlı olarak gidebilme), iş yerinin çok uzak olması gibi olumsuz faktörlere karşın kadınların daha uyumlu olmalarıdır. Bunun nedeni aslında kadınların daha ‘yumuşak başlı’ olmaları değil, ekonomik olarak daha fazla kısıtlanmış ve politik mücadelede daha az deneyimli olmalarıdır. Genç kadınlar hem yerli hem de yabancı firmalarda çok az bir mesleki eğitim ile işe başlatılıyorlar. Yapısal Uyum Programları sonucunda daha fazla erkeğin işten atılması ve böylece aileye giren gelirin azalması gibi faktörler de kadınları çalışmaya zorluyor. Fabrikalarda iş bulamayan kadınlar ise enformel sektörde çok daha ağır koşullarda çalışmaya başlıyorlar.

Kadın-erkek arasındaki ücret farkları:

- ❖ **Kadınlar dünyada ortalama olarak erkeklerin kazandığı gelirin üçte ikisini kazanıyorlar. Hemen her eğitim düzeyinde biz kadınlar erkeklerden daha az ücret alıyoruz.**

Kadın ve erkek arasındaki ücret farkları, kadınların ücretli çalışma hayatında ne kadar haksızlığa uğradıklarının önemli göstergelerinden birisi. Kadınlar dünyanın hemen her yerinde ortalama olarak erkeklerin kazandığı ücretin üçte ikisi kadar kazanıyorlar. Kadınla erkek arasındaki ücretin eşitsiz olduğunu gösteren veriler, kadınların çalışma hayatına daha çok girmesiyle birlikte bazı gelişmiş ülkelerde azalmakla birlikte bazılarında da artıyor. Örneğin ABD’de bu fark azalırken, Japonya’da artıyor.

Gelişmiş ülkelerde yüksek itibarlı işlerde kadınların sayısının artması, gelir düzeyleri üzerinde olumlu etkiler yaratıyor. Bununla birlikte hemen her eğitim düzeyinde biz kadınlar erkeklerden daha az ücret alıyoruz. Kadın ve erkeğe sadece cinsiyetinden dolayı farklı ücret uygulaması bölgeye, ülkeye göre değişiyor. Bu farklılıkların arkasında o ülkedeki sendikaların ve toplu pazarlık uygulamalarının gücü, işletme büyüklükleri, teknolojik değişim, endüstriyel büyüme modelleri ve en önemlisi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin toplumsal değer yargılarının farklılıkları yatıyor.

Kadın-erkek arasındaki mesleki ayrışma:

- ❖ **Biz kadınlara uygun görülen meslekler daha çok öğretmenlik ve hemşirelik gibi ‘kadın meslekleri’ oluyor.**

Son yıllarda ücretli bir işte çalışan kadın sayısının artmasına rağmen cinsler arasındaki mesleki farklılıklar bütün dünyada devam ediyor. Kadın ve erkek mesleklerinin keskin bir biçimde ayrışması, genellikle kadınlar için olumsuz çalışma koşulları anlamına geliyor. Yani biz kadınlar ancak düşük ücret, düşük statü ve sınırlı kariyer olanaklarıyla çalışabiliyoruz. Erkeklere göre oldukça sınırlı iş alanlarında iş bulabilen kadınlar, genellikle öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklerde ve hizmet sektöründe idari işlerde ve sekreterlik, garsonluk, tezgahtarlık, kuaförlük, hizmetçilik türü işlerde çalışabiliyorlar. Kadının ev içindeki rolleriyle özdeşleşen bu işler çoğu zaman düşük ücretli ve düşük itibarlı işler oluyor.

Yeryüzünün en ücra köşesine bile demokrasiyi insan haklarını ve refahı götüreceğini iddia eden küreselleşme ideolojisinin biz kadınlardan bütün bunları esirgediğini artık biliyoruz. Özetle, küreselleşmeyle bağlantılı ekonomi politikaları dünya çapında kadınların iş yaşamına katılımını artırıyor. Ancak bu katılım genellikle elverişsiz çalışma koşullarında oluyor. Kadınların yoğun olarak istihdam edildiği işler genellikle iş güvencesinden yoksun, meslek içi eğitim ve meslekte yükselme olanakları sınırlı, hastalık sigortası, emeklilik maaşını kapsayan sosyal güvencenin yetersiz olduğu türden işler oluyor.

- ❖ **Küreselleşme iddia edildiği gibi herkese refah getirmiyor, kadınlar bu süreçten daha olumsuz etkileniyor ve erkeklerin çok gerisinde kalıyor.**

III. TÜRKİYE’DE KADINLARIN DURUMU

1. Yoksulluk ve Kadınlar

Küreselleşmenin dünya çapındaki en belirgin sonuçlarından birinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun artması ve artan yoksulluğun da kadınlaşması olduğunu gördük. Bu durum, Türkiye açısından da geçerli. Ülkemizde gelir dağılımı çok adaletsiz ve toplumun geniş bir kesimi yoksulluk içinde yaşıyor. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yoksulluk daha da artıyor.

Uluslararası standartlara göre mutlak yoksulluk, insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli temel besin maddelerini tüketememesi olup bunun bir ölçütü günlük gelirin 1 doların altında kalması. Her ne kadar mutlak yoksulluk içinde olan toplum kesimlerinin payı ülkemizde %2,5’le başka gelişmekte olan ülkelere kıyasla oldukça düşük olsa da, bu, Türkiye’de açlık çeken yaklaşık bir buçuk milyon insan var demek. (DB, 2000). Göreli yoksulluk ise bir toplumda kabul edilebilir en aşağı tüketim düzeyinin altında kalanları tanımlıyor. Türkiye’de toplumun yarıya yakın kısmı (%43) gıda ve gıda dışı asgari ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan gelir düzeyinin altında gelir elde ediyor ve göreli yoksulluk içinde bulunuyor.

❖ **Türkiye’de göreli yoksulluk sınırının altında yaşayan 27 milyon kişinin üçte ikisi kadın.**

Yoksulluğun iki temel belirleyicisi var:

ilki, eğitim imkanlarından yoksunluk,

ikincisi ise işgücü piyasasındaki konum.

Yoksulluktan en fazla eğitimsizler, işsizler, aile içinde ücretsiz işçi olarak veya piyasada geçici/mevsimlik ücretli ve yevmiyeli konumda çalışanlar etkileniyorlar. Bu çerçevede özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar yoksulluktan en fazla mağdur oluyor çünkü eğitim görme imkanları olmadığı gibi, ev içinde de boğaz tokluğuna çalışıyorlar.

Yoksulluk kadınlar açısından kendini ağırlıklı istihdam ve eğitim alanındaki eşitsizlikler, yani

- büyük çoğunlukla çalışma yaşamına katılmaksızın ev kadını olarak yaşama,
- kendine ait geliri olmama,
- tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışma,
- kentlerde enformel sektörde, düşük ücretli, kaçak işçi olarak çalışma,
- eğitim imkanlarından yararlanamama,

biçiminde ortaya koyuyor. Bütün gelir gruplarında her dört kadından en az üçünün kişisel geliri yok ve kadınlar ister yoksul olsun, ister orta halli, isterse zengin yaşamlarını sürdürmek için ailenin erkek üyelerinin eline bakıyorlar (DPT-ÖİK, 2000).

Şimdi kadınların çalışma yaşamındaki ve eğitim alanındaki durumlarına daha yakından bakalım.

2. Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamındaki Yeri

T.C. Anayasası, Madde 49: Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli bir ekonomik ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır.

Çalışma denince genelde aklımıza, evin dışında gelir getirici faaliyette bulunmak geliyor. Kadınlar bu tür gelir getirici çalışmanın büyük ölçüde dışında. Anayasa çalışma hak ve ödevini herkese tanımış ama kadınlar bu haktan çok sınırlı yararlanıyor. Bunu görmek için önce kısaca bazı kavramları açıklayalım; temel kavramlardan birisi işgücü, diğeri işgücüne katılım oranı kavramı.

‘İşgücü’, 12 ve daha yukarı yaştaki çalışanlar ve işsizleri kapsıyor. ‘İşgücüne katılım oranı’, işgücünün 12-65 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfusa oranı oluyor. Bu oran 1999’da kadınlar için %30. Bunun anlamı şu:

❖ **Yaklaşık her üç veya dört kadından biri işgücüne katılıyor. Kadınların geriye kalan dörtte üçü ise ev kadını olarak yaşamını sürdürüyor.**

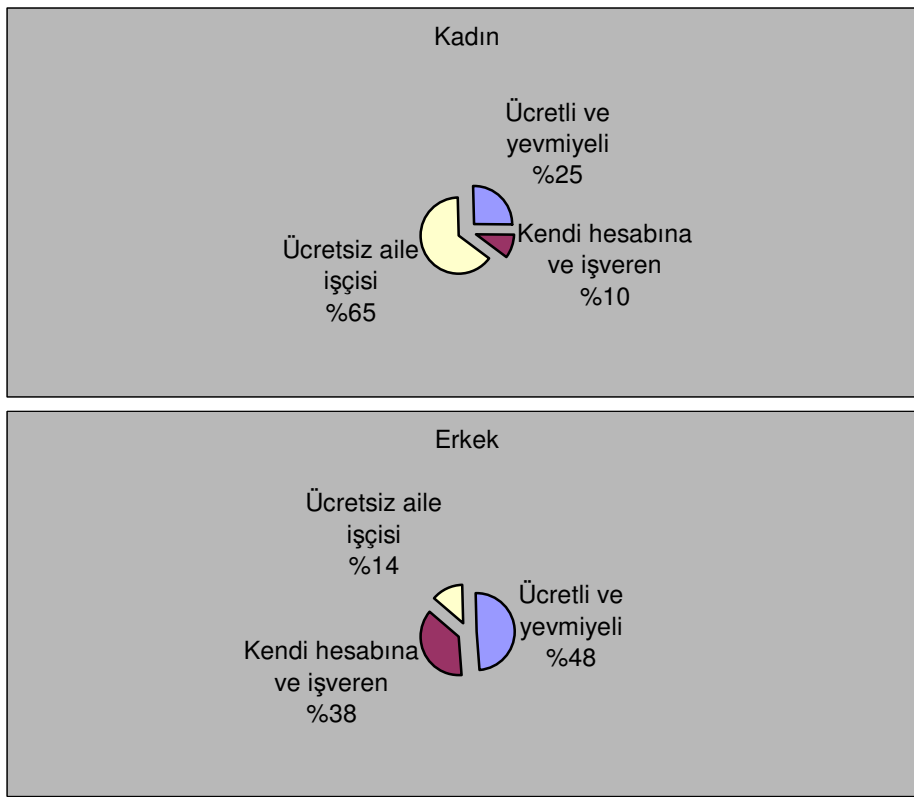
Bu noktada Türkiye’nin istihdam yapısına kısaca bir göz atmakta yarar var. Ülkemiz istihdam açısından hala bir tarım ülkesi ve nüfusun yaklaşık yarısı kırsal kesimde çalışıyor. Kırsal kesimde küçük üreticilik ve ücretsiz aile işçiliği, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörlerinde kendi hesabına çalışma yaygın. Ücretli konumda çalışanların oranı tüm çalışanlar içinde %41. Oysa gelişmiş ülkelerde ücretli çalışanların oranı çok daha yüksek. Kendi hesabına çalışma ve ücretsiz aile işçiliğinde gelir güvencesi yok, insanlar çoğu kez çalışmalarının karşılığını alamıyor.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye’de istihdam olanakları herkes için kısıtlı, çalışanların önemli bir kısmı ağır ve zor koşullar altında, işsizlik ciddi bir toplumsal yara. Ancak bütün bu olumsuzluklar içinde kadınlar, genelde erkeklerden daha da elverişsiz koşullarda bulunuyor.

❖ **Çalışan kadınların üçte ikisi (%65) ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor.**

Özellikle kırsal kesimde kadınlar tarlada, bağda, bahçede, çalıştıkları, hayvanlara baktıkları zaman bu çalışmanın ürünleri erkek tarafından satılıyor. Elde edilen gelirin nasıl kullanılacağı üzerinde kadınların söz hakkı olmuyor. Kadınların sadece üçte biri ücretli veya kendi hesabına çalışan olarak, çalışması karşılığı bir gelir elde ediyor. Buna karşılık erkeklerin işgücüne katılma oranı çok daha yüksek (%68) ve büyük çoğunluğu gelir getirici çalışma içinde. İçlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı %14.

Grafik 1: Kadın ve erkeklerin işteki durumu (%) -1999

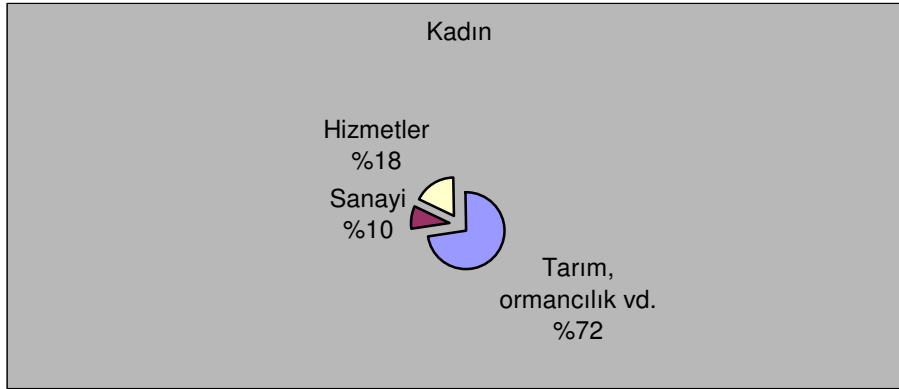

Kaynak: DİE, Hane Halkı İşgücü Anketi, Nisan 1999

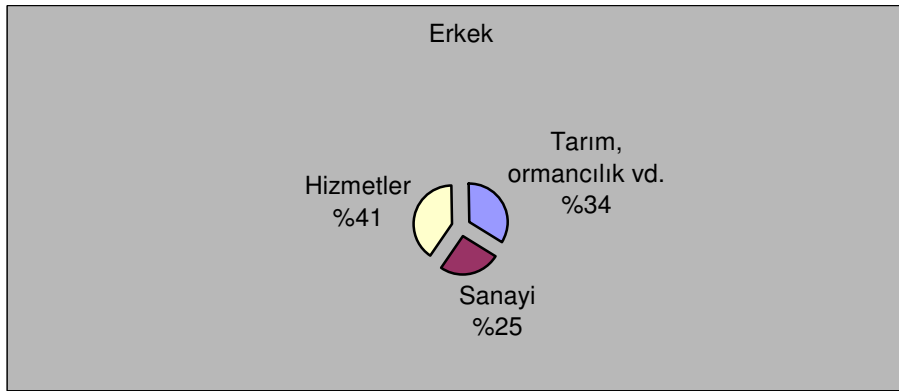
❖ **Ülkemizde kadınların çok azı gelir getirici bir işte çalışabiliyor. Her on kadından sadece birinin cebine çalışması sonucu para giriyor. Erkeklerin ise yarısı çalışarak para kazanıyor.**

Çalışan kadınların sektörler arasındaki dağılımına bakarsak, yaklaşık dörtte üçü (%72) tarımda, %10’u sanayide, %18’i hizmetlerde. Kadınların çoğunluğu kırsal kesimde, ücretsiz aile işçisi olarak faaliyette bulunurken, tarım dışındaki istihdam imkanları çok kısıtlı. Buna karşılık erkekler çoğunlukla hizmetler ve sanayi sektörlerinde ücretli, kendi hesabına veya işveren olarak çalışıyorlar.

Grafik 2: Kadın ve erkek istihdamının sektörlere göre dağılımı (%) -1999

Kaynak: DİE, Hane Halkı İşgücü Anketi, Nisan 1999

Ücretli çalışmanın asıl olduğu kentlerde kadınların işgücüne katılım oranları çok daha düşük. 1999'da kadınlar için %16 olan bu oran, erkekler için %64. Yani köyde tarlada, bağda, bahçede çalışan kadın, göçle birlikte kente geldiğinde ev kadını olup işgücü dışında kalıyor.

❖ **Kentlerde her altı kadından sadece bir tanesi işgücüne katılıyor.**

Bunun çeşitli nedenleri var:

❖ **Özellikle köyden kente yeni göç edenler arasında evli kadının dışarıda çalışması hoş karşılanmıyor, çalışma öncelikle ailenin erkeklerine ait bir görev olarak görülüyor.**

Bunun yeterli olmadığı durumlarda evlenmemiş bekar kızların çalışması kabul görürken, evli kadının ancak başka çaresi yoksa çalışmasına razı geliniyor. Yani çalışmak isteyen kadının önce kendi ailesindeki erkekleri ikna etmesi, çevreden gelen baskılara göğüs germesi gerekiyor.

“Dışarıda çalışmamı kayınpeder, kayınvalidem ve diğer aile büyükleri uygun bulmazlar. Evde el işlerini gizli yapıyorum.” (İlkkaracan, 1998:295)

❖ **Eğitim düzeyi düşük olan kadın kimi zaman kendisi de çalışmayı istemeyebiliyor.**

Yalnızca düşük ücretli, vasıfsız ve ağır koşulları olan işleri bulabileceğini bilen kadın, ev işlerinin yükünü tümüyle omuzlarında taşıran bir de dışarıda çalışmanın yükünü üstlenmeyi düşünmüyor. Evde ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptığı üretimin bu kez çarşıdan alınmasının getireceği mali yük, işe gidiş-gelişteki ulaşım masrafları, çocuklarını bırakabileceği çocuk bakım kurumlarının olmaması sonucu, alacağı düşük ücret çalışmanın getireceği ek masrafları belki de karşılamayacağından ötürü çalışmanın ne fayda sağlayacağı belirsizleşiyor.

“Emeğime değmiyor; aldığım para çok az, emek çok fazla. Dışarda az bir paraya çalışıp ezilmezdim. Bu işte çok eziliyorum, yoruluyorum, ancak az bir para alıyorum. Daha iyi iş bulmam da imkansız, çünkü vasıflarım yetersiz.” (İlkkaracan, 1998:295)

❖ **Bütün elverişsiz koşullara rağmen çalışmaya mecbur kalan veya kendi karar veren kadının sigortalı, güvenceli bir iş bulma olasılığı çok düşük oluyor.**

Kentlerde çalışan kadınların yarından fazlası enformel sektörde, yani küçük, kayıt dışı işletmelerde uzun mesai saatleriyle çalıştırılıyor. Normal mesaili ve sigortalı bir iş istemek, çoğu kez işsiz kalmak veya mevcut işinden atılmak anlamına geliyor. Şansı yaver giden, sigortalı bir iş bulan kadın ise çalıştığı işyerinin vasıfsız ve becerisiz işgücü içinde yerini alıp, iş sırasında mesleki beceri edinmek, işte yükselmek gibi imkanlardan yoksun bırakılıyor.

“Hiçbir demokratik talep için söz hakkımız yoktu, aralıksız çalışmamız gerekiyordu, hafta sonları zorunlu mesaiye kalıyor ve hakkımızı alamıyorduk. Son çalıştığım yerde 8 ay kaldım, sigortamın yapılmasını istediğim için çıkarıldım.” (Eyüboğlu vd., 2000:97)

❖ **Kadınlar Türkiye’de kadın ve erkeklerin hangi işkollarında, ne tür işlerde istihdam edilebileceklerine dair işveren önyargılarının kurbanı oluyorlar.**

İşverenlere göre kadınlar onların kadınsı özellikleriyle uyumlu eğitim, sağlık, konfeksiyon, gıda gibi işkollarında çalıştırılmalı. Genç kızlar öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler için eğitim görmeli, eğitim imkanı bulamayanlar konfeksiyon gibi dikiş becerilerinin yarar sağlayacağı alanlarda istihdam edilmeli. Nitekim konfeksiyon işkolu büyük ölçüde ucuz genç kız ve kadın emeğine dayanırken, ihraç edilen Türk ürünleri düşük fiyatlarıyla dünya pazarlarında rekabet etmeye çalışıyor.

“Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1936 tarihli bir yayınında kadınların dokuma sektöründe yoğun olarak çalışmaları şöyle gerekçelendirilmektedir: “Kadınların bu tür işlerde istihdamı teknik bir gerekliliktir. Onların dokuma hassasiyetleri bu işlerdeki bir çok görev için vazgeçilemez bir özelliktir. Erkekler aynı işlerde tamamen yetersizdir veya pek kötü yaparlar” (Ecevit, 1998:281) Bu bakış açısı günümüzde de geçerliliğini koruyor.

Küreselleşme ile birlikte tüm dünya çapında gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenen ihracata dayalı sanayileşme modelinde hedef, ürünlerin diğer ülkelere ihraç edilmesi ve döviz geliri kazanılması yoluyla büyüme. Bunun için dünya pazarlarında kıyasıya bir rekabet yaşanıyor, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler ürünlerine fiyat avantajı sağlamak için maliyetleri düşürmeye uğraşıyorlar. Bunun en kolay yolu ücretlerin düşürülmesi. Bu amaçla büyük işletmelerde yapılan iş, parçalara bölünerek küçük atölyelere veya evlere fason iş olarak yaptırılıyor. Bu tarz kayıt dışı çalışmanın esas işgücü kadınlar ve çocuklar oluyor. Bu yüzden tüm dünyada kadınların işgücüne katılım oranları artıyor, işsizlik oranları azalıyor. Ancak çalışma koşullarının kötülüğü bunu hepten olumlu bir gelişme olarak değerlendirmeyi

zorlaştırıyor. Türkiye’de kadınların kentlerdeki işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü dünya çapındaki bu gelişmenin ülkemizde sınırlı yaşandığını gösteriyor.

❖ **Türkiye’de ihracata dayalı sanayileşme modeli çerçevesinde sanayiye sınırlı yatırım yapılması, işgücüne olan talebi çok az arttırırken, kadın işgücüne olan talep de fazla artmıyor.**

Sermaye sahiplerinin yatırımları daha çok finans sektörüne olurken veya devlete yüksek faizle borç verme tercih edilirken yeni işyerleri yaratılmıyor. Bu durum işsizliğin ve dolayısıyla yoksulluğun artmasına neden oluyor. Yatırımların yapıldığı bir diğer alan inşaat sektörü olup, burada da geçici işçi olarak erkekler çalıştırılıyor.

Bunların sonucunda kentlerde kadın işsizliği oldukça yüksek. 1999’da kadınların işsizlik oranı %16 iken, bu oran erkekler de %11. Türkiye’de hükümetler Anayasada öngörüldüğü gibi “devlet işsizliği önlemeye elverişli bir ekonomik ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır” hükmüne uymuyor. Kısaca devlet vatandaşlarının insanca bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayacak istihdam imkanlarını yaratmıyor.

Kadın işsizliğinin yüksek olmasının nedenlerinden biri ise kadınların iş arama tavırlarının erkeklerinkinden farklı olması. Özellikle eğitim düzeyi düşük kadınlar erkek işsizler gibi gazete ilanlarından yararlanarak, işyerlerini dolaşarak iş aramak yerine yakınları ve tanıdıkları üzerinden iş arıyor, bu da iş bulma imkanlarını kısıtlıyor.

“(Erkekler gazete ilanlarıyla iş) buluyorlar. Benim beyim iş aradığı vakit gazeteye bakıp dilediği işi bulabiliyor. Fakat bayan olayı, ona geldiğinde gazeteyle olmuyor. Babam bekçiydi. Böyle ilanları anlatırdı. Bu yüzden doğru bulmuyorum gazeteyi.” (Eyüboğlu vd., 2000:102)

Buraya kadar yazdıklarımızı özetlemek gerekirse,

Türkiye’de kadınlar;

- büyük çoğunluğuyla çalışma yaşamına katılmayarak,
- işgücüne katılanların önemli bir kısmı iş bulamayıp işsiz kalarak,
- iş bulanlar ise belli sektörlerde, belli mesleklerde ve çoğunlukla vasıfsız işgücü olarak,
- sosyal güvenlik kapsamının dışında, her türlü yasal korumadan uzak çalışarak cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalıyorlar.

3. Kadınlar Eğitim İmkanlarından Ne Ölçüde Yararlanabiliyor?

T.C. Anayasa’sı, Madde 42: “Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. (...) İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.”

Ne yazık ki bu Anayasa hükmü de tam olarak uygulanmıyor, nüfusun büyük çoğunluğu ilköğretimden sonra eğitime devam etme imkanını bulamıyor. Ancak sorun genç kız ve

kadınlar açısından çok daha ağır, çünkü onlar okula gitmeye başladıkları noktada cinsiyete dayalı ayrımcılık sonucu eğitim ve öğretim haklarından büyük ölçüde yoksun bırakılıyorlar.

Dilerseniz eğitimle ilgili sorunları bir bir sıralayalım:

- ❖ **Kadınlarda okuryazarlık oranı hala çok düşük. Kız çocukların bir kısmı okula gönderilmediği için 1999'da Türkiye'de 12 ve daha yukarı yaştaki genç kız ve kadınların %23'ü okur yazar değildi.**

Oysa bu oran erkeklerde %6'ydı. Okur-yazarlık açısından kırsal ve kent arasında, bölgeler arasında büyük farklar var ve Güneydoğu Anadolu'da her iki kadından biri okuma-yazma bilmiyor. Yoksullar arasında okur-yazar olmayan kadınların oranı çok daha yükseliyor. Mutlak yoksullar arasında 24 yaş ve üstündeki kadınların üçte ikisi, görece yoksullar arasında söz konusu yaş grubundaki kadınların yarısı okuma-yazma bilmiyor. (DPT-ÖİK, 2000)

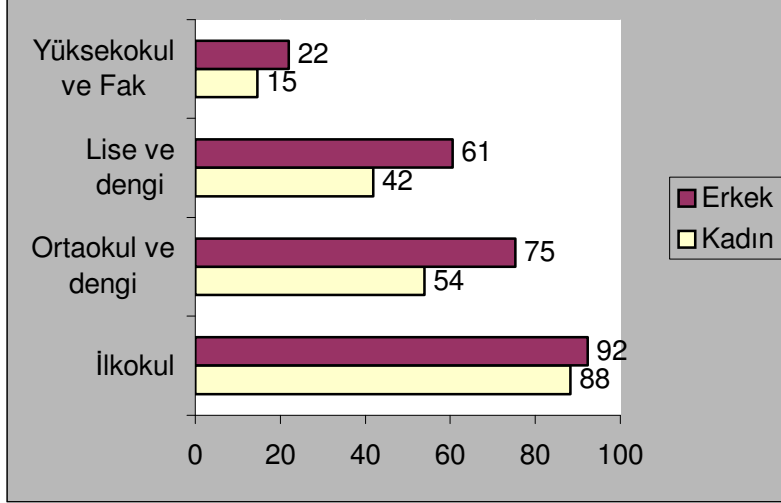
Okula gidebilecek yaştaki nüfusun ne kadarının okula gittiğini gösteren okullaşma oranları ilköğretim düzeyinde oldukça yüksek olmasına karşın, 1995-96 öğretim yılında kız çocukların %12'si, erkek çocukların %8'i ilköğretime devam etmiyordu. Bu oranlar ortaokuldan itibaren katlanarak büyüyor. Özellikle kırsal kesimde güçlü biçimde varlığını sürdüren ataerkil zihniyet, kızların okula gitmesini önüyor. Nitekim 12 ve daha yukarı yaştaki okula devam etmeyen kadınların %30'unun "ailesi tarafından okuma izni verilmediği" için eğitimini tamamlayamadığı görülüyor. Kentlerde biraz daha zayıflayan bu zihniyet kendini eğitimde önceliğin erkek çocuğa verilmesi, kısıtlı maddi imkanların erkek çocuk için kullanılması şeklinde ortaya koyuyor.

"Okumak çok isterim ve çalışmak isterim ama babam kızlar okumaz, çalışmaz diyor. Kuran kursuna yollayıp hafız yapacak." (İlkaracan, 1998:300)

"Beni ilköğretime göndermediler. Kız kardeşimi de. Erkekleri okuttular, kızları okutmadılar." (Eyüboğlu vd., 2000:108)

- ❖ **Genç kız ve kadınlar eğitimin her aşamasında fırsat eşitliğinden yoksunlar.**

Grafik 3: Cinsiyet ve Okul Gruplarına Göre Okullaşma Oranları (%)

Kaynak: KSSGM, TBMM, Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu 1998

Türkiye’de ilköğretim düzeyinde okullaşma oranlarının büyük ölçüde benzer olduğu görülüyor. Kız çocuklar açısından eğitime devamda yakın zamana kadar eşiği ortaokul oluşturuyor, kız çocukların büyük kısmı ilköğretimden sonra okuma fırsatı bulamıyordu. Sekiz yıllık eğitime geçilmesiyle birlikte okullaşma oranları yükseliyor. Ancak sorun ortaokuldan sonrasının ne olacağı, kaç genç kızın liseye ve daha sonra üniversiteye gitme şansı bulacağı. Üniversite seçme sınavlarında başarılı olmanın paralı dershanelere ve özel derslere bağlı olduğu koşullarda, dar gelirli ailelerin olanaklarını erkek çocuklar için zorladıklarını, genç kızların lise mezunu işsiz olarak işgücü piyasasında ümitsiz bir şekilde iş aradıklarını görüyoruz.

“Ben üniversiteye giremedim. Niçin giremedim? Ağabeyimle beraber okumamıza rağmen, tabii ailede de olanaklar yok. Orada erkek çocukları daha çok ön planda tutuluyor. İşte ‘sen okumasan da olur, yani üniversiteye gitmesen de olur, sen yazılma üniversiteye abini yazdıralım’ şeklinde, ben kendi yaşantımı dahi deneyemedim.” (Toksöz, Erdoğan, 1998:137)

Mutlak yoksullarda ilköğretilenlerin yaklaşık yarısı (%46) kadinken, ortaokulu bitirenlerde bu oran beşte bir (%21) düşüyor, üniversite bitirmeyi başaran her yüz kişinin ise sadece üçü kadın oluyor. (DPT-ÖİK, 2000) Bu sayılar yoksul ailelerde eğitim düzeyi yükseldikçe genç kızların eğitim görme şanslarının nasıl azaldığını açıkça ortaya koyuyor.

❖ **Eğitim olanaklarından yoksun olan kadınların tarım sektörü dışında işgücüne katılımları son derece sınırlı, buna karşılık eğitim görme şansına sahip olanlar tüm uzman mesleklerde görev alabilmekteler.**

İşgücü piyasasında kadınlar arasında adeta bir uçurumdan söz edebiliriz. Kentte eğitilmiş, uzman, kariyer sahibi kadınların yanında eğitimsiz, vasıfsız, elverişsiz koşullarda çalışan bir kadın işgücü var. Ancak kırsal kesimde ilköğretimden öteye geçme şansı neredeyse hiç olmayan, bütün ömrünü tarlada, bağda bahçede çalışarak geçiren geniş bir kadın kitlesi var.

❖ **Eğitim kadının kaderini değiştirecek kurum olmaya devam ediyor.**

Eğitim sadece kadının bilgi ve becerisini arttırarak çalışma yaşamına katılım imkanı sunmuyor, aynı zamanda kadının kendine duyduğu guveni geliştirerek, bağımsız karar verebilmesini, kendini savunabilmesini sağlıyor. Bütün bunlardan oturu, bilgi çağına geçildiğinden çok sık sız edilen bir donemde, temel bir insan hakkı olan eğitim hakkından herkesin ve ozellikle genç kız ve kadınların yararlanmasını sağlamak buyuk onem taşıyor.

IV. GELECEğE BAKMAK

1. Onumuzde Bir Gelecek Var

Kadınların da eşit katılımıyla kurulacak adil bir toplumsal düzenin kuruluşuna daha aktif katılmak için ilk yapmamız gereken şey, hiç kuşkusuz kendimizi güçlü hissetmektir. Erkek egemen sistemin üzerimizdeki en ağır etkisi kadınları kendi gözlerinde aciz varlıklar haline getirmesidir. Tek tek her kadının ve tekil ülkelerdeki kadın hareketlerinin kendilerini güçlü hissetmelerinin yolu, diğer kadınlarla birlikte mücadele içinde ortak güçlerimizi artırmak ve kendimizi bu kadın hareketinin eşit üyeleri olarak var edebilmektir.

❖ **Yalnız değiliz, güçlüyüz. Sıfırdan başlamıyoruz.**

Türkiye’li kadınların da bir parçası olması gereken küresel kadın hareketinin son yirmi yıldır elde ettiği kazanımlar bize güç vermelidir. Gerçekten kalkınma ve sosyal adalet konusunda son yirmi yıldaki gelişmeler genel olarak olumsuz olmakla birlikte, kadın hareketine çok ciddi bir canlılık ve hareket kazandırdığını görüyoruz.

Küresel kadın hareketinin durumuna şöyle bir bakalım: bir zamanlar yolları ayrı olan Batılı ve üçüncü dünyanın kadın hareketlerinin yolları birleşiyor. Eşitlik, kalkınma ve barış temaları altında birleşik küresel bir kadın gündemi oluşuyor. Günümüzde sivil toplum, hükümet ve uluslararası düzeyde kadın sorunlarına olan duyarlılığın arttığına şahit oluyoruz. Kadın hareketi ve ilgili bir çok sivil toplum kuruluşu bu alanda çalışıyorlar. Hükümetler CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) gibi uluslararası anlaşmaları imzalayarak ve Dünya Kadın Konferanslarına temsilci yollayarak çeşitli yükümlülükler altına giriyorlar. Dünyanın bir çok ülkesinde hükümetler, kadın sorunlarıyla ilgili birimler, bakanlıklar, müsteşarlıklar, kadın konseyleri kuruyorlar. Birçok yerde eşitlik yasaları çıkarılıyor ve eşitlik tüm politikaların vazgeçilmez bir parçası olarak gündeme getiriliyor.

❖ **Kadınlar her yerde değişimin motoru oluyorlar.**

Dahası küresel kadın hareketinin temel programları ve eylem planı da ortaya konmuş durumda. Son olarak Pekin Eylem Planı (1995) ve Pekin+5 (2000) toplantısında alınan kararlar, bütün dünyada kadınların öncelikli sorunlarını ve ortak hedefleri ortaya koydu, bu hedeflere yönelik olarak hükümetlerin, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası kuruluşların yapması gerekenleri ifade etti. Bu kararlar ve öncelikler, bugüne dek dünya kadınlarına ilişkin oluşturulmuş bilgiye dayalı olduğundan, yola çıkmak için uygun bir nokta olarak görülebilir. Böylelikle daha sistematik ve verimli bir çalışma mümkün olacaktır Küresel düzeydeki gelişmelerle, kazanımlarla, deneyimlerle ilgili bilgiye ulaşmak ve amaçlarımız doğrultusunda kullanmak en önemli aracımız olmalıdır. Sorunlarımızın ne kadar ortak olduğunu görmek ve birlikte fikir geliştirmek güç kaynağımız olacaktır.

Pekin Deklarasyonu ile dünya kadınları,

- ✓ İstihdam dahil kadınların ekonomik bağımsızlığını yaygınlaştırmaya,
- ✓ Kırsal bölgedekiler dahil bütün kadınların üretim kaynaklarına, fırsatlara ve toplumsal hizmetlere eşit ulaşmasını sağlamaya,
- ✓ yoksulluğun yapısal nedenlerine inerek kadınların üzerindeki devamlı ve artan yoksulluk yükünü yok etmeye;
- ✓ Temel eğitimin, ömür boyu eğitimin, okuryazarlığın ve öğretimin ve kızlarla kadınlar için birinci basamak sağlık hizmetlerinin sağlanmasına,
- ✓ İnsanı merkez alan sürdürülebilir kalkınmayı yaygınlaştırmaya;
- ✓ kadınların, toprak, kredi, bilim ve teknoloji, mesleki eğitim, bilgi, iletişim ve

pazarlar dahil ekonomik kaynaklara eşit ulaşmalarını sağlayamaya karar verdiler.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, 1995

Kalkınma ve sosyal adalet sorununu öncelikle siyasi bir sorun olarak görmek gerekir; yoksulluk ve adaletsizlik kadınları daha ağır etkilemekle birlikte salt bir 'kadın sorunu' değildir, bir demokrasi sorunudur. Kadın ile erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini dönüştürmedikçe kadınların 'ekonomik' durumları da 'iyileştirilemez'.

Geleneksel olarak kadınlar, başka kadınların ve çocukların yoksulluktan kaynaklanan sorunlarına karşı çok duyarlı olmuşlardır. Tarihte hayırsever kuruluşların çoğunun kadınlar tarafından kurulduğunu biliriz. Günümüzde de okuma yazma kursları, eğitim bursları, ev ekonomisi programları, çocuk bakımı ve aile planlaması gibi sosyal faaliyetler hep kadınların çalışmalarına dayanır. Ancak bu iyi niyetli çabalar hep sınırlı kalmış ve amacına ulaşamamıştır. Çünkü bu faaliyetler kadının geleneksel rollerini kabul ederek, sosyal statüsünü iyileştirmeyi hedefler. Oysa ki ekonomik ve sosyal sorunların kökeninde hep 'politik bir sorun yatar.

❖ Kalkınma ve sosyal adalet sorunu aynı zamanda siyasal güçlenme ve demokrasi sorunudur.

Eşitlikçi ve adil bir kalkınma için öncelikle bilinçlenme, dayanışma ve örgütlenme gerekir. Cinsiyet eşitliği bütünsel bir kalkınma sürecinin temel hedeflerinden birisi olarak kavranmalıdır. Kadınlar kendi bakış açılarını ve kendi taleplerini gündeme sokmayı başarmak zorundadır çünkü, kadınların doğrudan katılımı olmadan hiç kimse kadınların sorunlarını onlar adına çözemez. İstihdam, sosyal güvenlik, çalışma koşulları ve makro ekonomik politikalar hakkında etkili olmayı başarmak eşitlik, barış ve kalkınma ideallerinin geliştirilmesi için önkoşuldur.

❖ Kadınlarla ilgili her sorunda olduğu gibi makro politikaların hazırlanması ve hayata geçirilmesinde de eşit söz sahibi olmanın ilk koşulu güçlenmedir.

1.1. Nasıl Yapmalı?

a) Kadın Yoksulluğuna Yaklaşım Nasıl Olmalı?

Öncelikle şu gerçeği hatırlamalıyız: Tartıştığımız konu, sadece yoksul kadınların sorunu değil, tüm kadınların yoksulluğu ve yoksunluğu sorunudur, çünkü farklı biçimlerde de olsa tüm kadınların hayatlarını etkilemektedir.

Kadınların yoksulluğu, hem yoksulların ücretli çalışma yaşamındaki durumundan hem de cinsiyet ayrımcılığına dayalı sosyal ve kültürel normlardan kaynaklanır. Bu nedenle yoksulluk cenderesinden kurtulmak, hem sosyal ve ekonomik politikada genel kapsamlı değişikliklerin yapılmasını, hem de doğrudan kadınlara yönelik eylem ve önlemleri gerektirir. Örneğin ILO, kadınların yoksulluğu sorununa çözüm olarak aşağıdaki önerileri sıralamaktadır: (ILO, 1995, s.20)

- İş yaşamında kadın ile erkek arasında fırsat ve muamele eşitliğini sağlayacak bir atmosferin yaratılması için kadınlar için destek politikaları geliştirilmesi,
- Kadınların toprak ve diğer değerli kaynaklara sahip olma ve kullanma haklarının geliştirilmesi,
- Fırsatlardan eşit şekilde yararlanabilmek için yoksulların eğitim olanaklarından yararlanmasının geliştirilmesi,
- Kadınların tüketim ve yatırım için gerekli olan kredi gibi mali kaynaklara erişiminin sağlanması,
- Kadınların ücretli iş yaşamına daha fazla girmesinin sağlanması,
- Sosyal koruma ve çalışma koşullarıyla ilgili standartların düzenlenmemiş ve korunmayan işleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi,
- Bir bütün olarak yoksulların örgütsel beceri ve pazarlık yapma kapasitelerinin geliştirilmesi.

b) Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Tüm Politikalara İçselleştirilmesi İlkesi (Gender Mainstreaming)

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda cinsiyet eşitliği ilkesinin içselleştirilmesi ilkesi,

- ✓ *tüm politika ve programlarda toplumsal cinsiyet bakış açısını temel bir perspektif haline getirmek için etkin ve görünür bir politikanın izlenmesi ve*
 - ✓ *kararlar alınmadan önce, bu kararların kadın ve erkekler üzerindeki olası farklı etkilerinin analiz edilmesi*
- olarak tanımlanıyor.

Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel hedef olarak tüm politikalara içselleştirilmesi demek,

- ✓ toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin tüm düzey ve aşamalardaki tüm politikalarda, karar alma sürecine katılan tüm aktörler tarafından içerilmesini sağlamayı,
- ✓ tüm siyasa yapımı süreçlerinin yeniden örgütlenmesi, geliştirilmesi ve değerlendirilmesini,
- ✓ cinsiyet eşitliğinin herkesi ilgilendiren politikaların vazgeçilmez bir parçası haline getirilmesini,
- ✓ böylece her iki cinsten insanların özgüllükleri, çıkarları ve değerlerinin hesaba katılmasını gerektirir.

Hem cinsiyet eşitliği hedefini tüm genel politikalara yedirmek hem de özel olarak kadınlara yönelik politikalar geliştirmek gibi farklı yöntemlerin ortak bir hedefi vardır: Cinsiyet eşitliğini geliştirmek. Cinsiyet eşitliğini geliştirmeyi amaçlayan yöntemlerden birisi de cinsiyet farklılıklarını gözetken bütçelerin oluşturulmasıdır.

c) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe

Bütçenin kadınlar için önemi nedir?

Bütçe kavramıyla ilkokulda tanışırız. Ailenin gelir ve giderlerinin dengede tutulması için bütçe yapılması gerekir. Aynı şekilde devletin bütçesi de bize nereden, ne miktarda harcama yapıldığını gösterir. Genelde devletin ve belediyelerin bütçeleri çok büyük tutarlara ulaştıkları, çok karmaşık hesaplamaları içerdikleri için sadece konunun uzmanlarının anlayabileceği teknik düzenlemeler olarak algılanır. Ancak geniş toplum kesimlerinin, çalışanların, kadınların bütçenin nasıl işlediğini anlaması gereklidir. Çünkü bütçe gelirlerinin en büyük kaynağı çalışanların ödedikleri vergilerdir. Bu vergilerin nereye harcadığını bilmek onların en temel hakkı ve görevidir.

- ❖ **Kadınlar da bütçenin harcamalarının cinsiyetçi özellikler taşıyıp taşımadığını, yani gelir ve harcamaların cinsler arasında eşitsizliği azaltan veya arttıran ne tür etkileri olduğunu bilmek durumundadır. İşte böyle bir araştırmanın yapılmasına cinsiyete duyarlı bütçe analizi denmektedir.**

1995’de Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen Eylem Platformu Belgesi bu belgeyi imzalayan ülkeleri, gerek ekonomik ve sosyal politikalarını gerekse bütçelerini toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmekle yükümlü kılmaktadır. Aynı zamanda hükümetlerin bütçelerinde kadın-erkek eşitliğini güvenceye alacak özel programların finansmanı için yeterli kaynak ayırmasını öngörmektedir.

- ❖ **Toplumsal cinsiyete duyarlı olan bir bütçe çalışması öncelikle kadınların gerek hane içindeki gerek ulusal ekonomiye katkılarını görünür kılmaya çalışır.**

Kadınlar hem çocuk doğurup büyüterek, hem kocalarının her gün işe gitmesini sağlayacak hizmetleri ona sunarak, yaşlı ve hastaların bakımını üstlenerek toplumsal refaha büyük katkıda bulunurlar. Bu nedenlerle kadınların emeğini görünür kılmak ve bu karşılıksız çalışmasını milli gelir hesaplarına yansıtma büyük önem taşır. O zaman kadınlar için bütçeden kaynak talep etmenin nasıl meşru ve haklı temellere dayandığı açıkça ortaya konabilir.

Aile içinde de kadının harcadığı bu emek çoğu kez görünmez, takdir edilmez. Kocanın kazanıp getirdiği ve kadının tükettiği düşünülür. Cinsiyetçi bakış açısıyla, kadının emeği ve çabaları sonucu yapılan tasarrufla alınan mal, mülk erkeğin üstüne kaydedilmekte, boşanma durumunda kadın hiçbir hak iddia etmemektedir. Oysa kadın hareketi yıllardır bu emeği görünür kılmaya, boşanma durumunda evlilik süresince edinilmiş malların karı-koca arasında eşit paylaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim Medeni Kanunun son değişiklik tasarısında bu yönde bir düzenleme öngörülmekte ancak Meclisin erkek çoğunluğu buna ciddi direniş göstermektedir.

İşte hane içinde kadın çalışmasını, kadın emeğini görünür kılma çabasıyla, ulusal ekonomi açısından kadın emeğini görünür kılma arasında bir benzerlik kurabiliriz. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe değerlendirmesi, bu çabanın adıdır. Ancak bu yolla bütçelerin kadın erkek eşitliğini gerçekleştirme hedefini göz önünde tutacak biçimde yapılması, bu amaca yönelik kaynak tahsis etmesi sağlanabilir.

- ❖ **Kadınların toplumdaki yerini iyileştirmeyi hedefleyen ulusal politikaların kağıt üzerinde kalmaması, hayata geçirilmesi ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeyle mümkün olabilir.**

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizleri kimler tarafından yapılabilir?

Bu analiz, kadın kuruluşları, kadın akademisyenler tarafından yapılabileceği gibi resmi kurum ve kuruluşlar tarafından da yapılabilir, Kadın kuruluşları bu konuyu teknik bir konu olarak gördükleri için şimdiye kadar ilgilenmemişlerdir. Ancak bundan sonra gerek devlet bütçesi gerek tek tek bakanlıkların ya da belediyelerin bütçeleri bu bakış açısıyla incelenmelidir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullaşma oranını arttırmak üzere yaptığı yatırımlardan kız çocuklarının ve genç kızların ne ölçüde yararlanabildiği, erkeklerin yararlanma oranlarıyla kızların yararlanma oranı arasındaki farkın azaltılması için ne tür somut önlemler alınması gerektiği tartışma gündemine girmelidir.

Ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizi ve değerlendirmesi, sadece kadına yönelik bütçe harcamalarını bilmekle sınırlı değildir. Eğer bir ülkede savunma harcamaları devlet bütçesi içinde en büyük paya sahipse, geniş toplum kesimleri için büyük önem taşıyan eğitim, kültür sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, konut gibi temel hizmetlere ayrılan payın sınırlı olacağı, bu sınırlı bütçeyi paylaşmanın büyük zorluklar taşıyacağı açıktır. Nitekim ülkemizde nüfus artarken eğitim bütçesinin toplam bütçe içindeki payı giderek düşmektedir. Örneğin bu pay 1990'da %13 iken, 2000'de %7'ye düşmüştür. Eğitime Gayri Safi Milli Hasıladan ayrılan pay %3 kadardır. Oysa Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran %8'e kadar çıkmaktadır (TÜSİAD, 2001).

Aynı şekilde bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin büyük farklar taşıdığı durumlarda toplumsal cinsiyetin yanı sıra bölge farklarının da analize katılması gereklidir. Bu yüzden kadınların ve kadın kuruluşlarının devlet bütçesini bütünü içinde ele alması, her yönüyle değerlendirmesi ve talepler yükseltmesi önem taşır.

2. Dünyanın Farklı Yerlerindeki Kadınların Deneyimleri ve Kazanımları

a) Asya ve Afrika Ülkelerinde Kadınlar Neler Yapıyor?

Afrika, Latin Amerika ve Asya'da kadın hareketi, kentlerde ya da kırsal kesimde yaşayan yoksul kadınlarla yapılan yerel topluluk çalışması yöntemiyle güçleniyor. Bu çalışmalar, kadınların sosyal ve ekonomik sıkıntıları aşmak üzere güçlenmeleri amacına yönelik olarak yapılıyor.

Yerel topluluk çalışmasındaki temel yaklaşım güçlenme perspektifidir. Kalkınma ve yoksulluk bağlamında güçlenme perspektifinde amaç,

- kendine güven ve yeterliliği geliştirerek kadınları güçlendirmek,
- yeni siyasi, ekonomik ve sosyal yapılar oluşturmak,
- sömürücü yapılarla mücadele etmek ve onları aşmaktır.

Sorunların kökeninde sadece erkekler değil, adaletsizliklere dayalı sistem görüldüğü için daha köklü ve yapısal bir değişim hedeflenmektedir. Ancak kadınların kalkınma ve topluluk çalışmalarına katılımlarını engelleyen önemli faktörler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- eğitim eksikliği
- topluluk eylemine ve tartışmalara sınırlı katılım

- yoksulluk
- gelir getirici çalışma biçimlerinin dışında bırakılma
- kötü beslenme
- ağır ev iş yükü
- dışarıdaki faaliyetler için evdeki erkeklerden izin alma gereği
- bazı dini pratik ve inançlar
- yasalardaki eşitsizlikler
- daha önceki kalkınma projelerinden duyulan hayal kırıklığı
- yerel çalışma yapacak kadın bulma zorluğu
- çocuk bakımı sorumlulukları
- hükümetlerin uyguladığı kemer sıkma/istikrar programlarının mali ve zamansal kısıtlara yol açıyor olması

Kadınların sorunlarının çözümü önlerine çıkan engellerin ortadan kaldırılmasından geçiyor. Bu tür sorunlar ortadan kalkmaksızın kadınların siyasete katılmalarını beklemek anlamsız olur. Daha doğrusu kadınlar, en kolay ve doğal olarak bu tür sorunlar üzerinden siyasallaşma yolunu tercih edeceklerdir.

Asya, Latin Amerika ve Afrika'da son yıllarda kadın yoksulluğu sorunu üzerinden birçok yeni örgütlenme biçimi doğduğunu görüyoruz. Bu amaçla son yıllarda Asya ve Afrika'da kadınlara odaklanan çok sayıda özel kredi programları geliştirildi. Öte yandan, ticari bankalar küçük girişimlere daha fazla özel fonlar ayırmaya başladılar. Bir de sivil toplum kuruluşu (STK) olarak örgütlenen ve yoksullara kredi veren kurumlar var. Bunların en ünlüleri Bangladeş'teki Grameen Bank ile Hindistan'daki SEWA bankası.

SEWA Bankası

SEWA Hindistan'da kadınlar tarafından yönetilen ve kadınlara kredi sağlayan bir tür kooperatif-bankadır.

SEWA, 1974 yılında kendi hesabına çalışan kadınların bankalardan kredi almak sırasında karşılaştıkları türlü zorluklar (başvuru formlarını doldurma zorlukları, açılış ve çalışma saatlerine yetişme güçlüğü, erkek banka görevlilerinin tutumları gibi olumsuzluklar) karşı bir çözüm olarak kuruldu. 1989 yılına gelindiğinde SEWA 15 yaşında iken, 11. 000 ortağı vardı ve üyelerine 6000 kredi vermişti.

SEWA,

- kendi üyelerine üretken faaliyetlerde bulunmaları amacıyla çok düşük bir faizle kredi verir,
- kredi başvurularında çeşitli kolaylıklar sağlar ve danışmanlık yapar,
- üyelerin ekonomik faaliyetlerinde ve mesleki beceri geliştirme çabalarında onlara teknik yardımlarda bulunur.
- Kredi için başvuran kadının aldığı kredinin %5'ini banka ortaklığı için vermesi ve bir tasarruf hesabı açmasının istenmesi yoluyla tasarrufu teşvik eder.

Toplumsal Cinsiyet, Yoksulluk ve İstihdam, ILO, 1995, s.41.

Afrika'lı Kadınlar Ne Diyor?

Kadın, Yoksulluk, Beslenme, Güvenlik ve Ekonomik Güçlenmeye İlişkin Eylem Önerileri

- ❖ Hükümetler, kadınların durumunu geliştirmeye yönelik programlara adil bir kaynak dağılımını sağlayacak şekilde ulusal bütçeyi cinsiyet bakış açısıyla gözden geçirmeye çağrılmalıdır.
- ❖ Uluslararası camia kaynaklarını doğrudan yerel düzeyde dağıtarak, Güney'deki STK'ların kapasitelerinin güçlenmesini sağlamalıdır.
- ❖ Enformel sektör desteklenmeli ve fonlar kadın ve erkeklerin eşit kullanımına açık olmalıdır.
- ❖ Afrika Birliği Örgütü Bakanlar Konseyi'nin, Afrika Kadın Kalkınma Bankası'nın kurulması yolundaki kararı hemen hayata geçirilmelidir ve Banka Pekin Eylem Platformu ve Afrika Eylem Platformu'nun önerilerinin bir parçası olarak kurulmalıdır
- ❖ Hükümetler kaynakları silah alımına harcamak yerine yoksulluğun kadınlaşması olgusuyla mücadele etmek için harcamalıdır.
- ❖ Afrika hükümetleri herhangi bir uluslararası anlaşma/sözleşme imzalamadan önce özel sektör, sivil toplum ve STK gibi ilgili her sektörden kadın ve erkek uzmanlardan oluşan ekipler oluşturmalıdır.

Pekin Eylem Platformuna İlişkin Olarak Afrikalı Kadınların Perspektif ve Beklentileri, Afrika Bölgesel STK Raporu, 1999, s.23

b) Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Kadınların Deneyim ve Kazanımları

Avrupa 1995-2000 döneminde cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet açısından önemli ilerlemeler kaydetti. Örneğin Amsterdam Anlaşması, kadın erkek eşitliğinin AB'nin temel hedeflerinden biri olduğunu hükme bağladı. 'Eşit işe eşit ücret' yerine 'eşdeğerli işlere eşit ücret' ilkesi getirilerek çalışma alanında cinsiyet eşitliğini sağlamak yolunda önemli bir adım daha atıldı. 1991'den bu yana Kadınlar için Yeni Fırsatlar Fonu (NOW), kadın girişimciliğini desteklemek ve işgücü piyasasındaki ayrımcılığı engellemek için kullanılmaya başlandı.

Fırsat eşitliği Avrupa İstihdam Stratejisinin önemli bir unsuru haline geldi. Bu çerçevede, 1997'den beri her yıl işgücü piyasasında fırsat eşitliğiyle ilgili gelişmeler AB organlarının önüne geliyor ve inceleniyor.

Bunun dışında Avrupa'da kadınlara özel eylem programlarının da güzel örnekleri var. İşte bunlardan bazıları:

- Lüksembourg, evde çalışma ve kadının ekonomik bağımlılığıyla ilgili istatistik çalışma yaptı.
- Almanya'da 1999 yılında kabul edilen Kadın ve Kariyer programı ile kadının ekonomiye katılımı teşvik edildi.
- Belçika'da eşit işe eşit ücret sorunuyla ilgili yasalar daha da sıkılaştırıldı. Portekiz öğretmenler, avukatlar, eğitimciler gibi özel grupların cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılığını geliştirmeye çalıştı.
- Yunanistan çalışan annelerin çocukları için okul sonrasında yaratıcı etkinlik merkezleri konusunda pilot çalışmalar yaptı.
- Almanya'da tek ebeveynli ailelerin çocuklarının minimum giderlerini karşılayacak bir ödemenin yapılması, iş kuracak kadınlara maddi destek, danışma ve deneyim aktarmak amacıyla bir iletişim/dayanışma ağının kurulması gibi gelişmeler kaydedildi.
- Fransa Ulusal Eylem Planı ile mali güçlük çeken kadınların mesleki eğitim almaları için özel bir fon ayırdı. Eşit Ücret Yasası ve Mesleki Eşitlik Yasasına getirilen yeni hükümlerle cinsiyet eşitliğinin sağlanması hedefi için yeni mekanizmalar geliştirdi. 2000 yılı bütçesinde kadınlara iş seçiminde yol gösteren iletişim ağlarına daha fazla mali destek verilmesi kararlaştırıldı. Eğitimde ayrımcılığın önlenmesi için bir komite kurulması ve cinsiyete duyarlı istatistiklerin geliştirilmesi kararı alındı.

c) Türkiye'de Kadınların Deneyim ve Kazanımları

Türkiye'de başta Anayasa olmak üzere çalışma yaşamıyla ilgili yasalarda cinsiyet eşitliği esas alınıyor. ILO'nun ayrımcılığı yasaklayan İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkındaki 111 sayılı Sözleşmesi'ni Türkiye 1966'da imzaladı. Ayrıca Türkiye 1985'de Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni onayladı. Bu sözleşme imzacı devletleri yaşamın her alanında cinsiyete bağlı olarak yapılan her türlü ayırım, mahrumiyet veya kısıtlamayı önleyecek tedbirleri almakla yükümlü kılıyor. Sözleşmenin 11.maddesi istihdam alanında kadınlara karşı ayırımın önlenmesini ve kadınlara eşit haklar sağlanması için önlemler alınmasını öngörüyor. Buna göre kadınlar erkeklerle

- eşit istihdam imkanlarına sahip olmalı,

- serbest olarak iş ve meslek seçme, terfi, iş güvencesi, mesleki eğitim haklarından yararlanmalı,.
- eşit değerde iş için eşit ücret almalı,
- sosyal güvenlik hakkından yararlanmalı,
- evlilik, hamilelik ve doğum nedeniyle ayrımcılığa uğramamalı ve işten çıkartılmamalı,
- ayrımcılık yapanlar cezalandırılmalı.
- çocuk bakım kurumları yaygınlaştırılarak annenin çalışma yaşamına katılımı kolaylaştırılmalı.

Türkiye 1995’de Pekin’de yapılan Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı’na katıldığıında da, istihdam ve eğitim alanlarıyla ilgili çeşitli taahhütlerde bulundu.

Türkiye’nin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Taahhütleri: Kadınlar, Eğitim ve Ekonomi

Kadınların tüm eğitim imkanlarından erkeklerle eşit şekilde yararlanmasının sağlanması,

2000 yılına kadar, okur-yazar kadın oranının %100’e ulaştırılması,

Zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ve kız çocuklarının eğitimi yarıda bırakmalarının önlenmesi için gerekirse aileye destek sağlanması,

Eğitimini yarıda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri için ihtiyaç hissettikleri yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi destek hizmetlerinin sağlanması,

Kız çocuklarının geleneksel kadın mesleklerinden çok bütün mesleklere yönelmesi için rehberlik çalışmaları yapılması,

Bütün düzeylerde okul programlarının ve eğitim materyalinin taranarak, cinsiyet ayrımına yol açabilecek ifade ve anlayışlardan arındırılması,

Kadın sorunlarına duyarlı eğitim materyali hazırlanarak, özellikle öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde ve öğretmenlik formasyonu programlarında kullanılması,

Bütün düzeylerde okullarda cinsel eğitimin verilmesi,

(...)

Kadının çalışmasını engelleyen en önemli faktör olan çocuk bakımı sorumluluğunun anne, baba ve devlet arasında eşit şekilde paylaşılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

Doğum sonrasında çocuk bakımı için babaya da izin verilmesi,

Kadın veya erkek olsun 100 işçi çalıştıran her işyerinde kreş açılmasının gerçekleştirilmesi (şu anda 100 kadın çalıştıran işyerlerinin kreş açması zorunludur)

Tüm meslek alanlarında bütün kamu ve özel kurumların belli sayıda kadın çalışan almasının sağlanması,

Kadın istihdamının artırılması konusunda projeler hazırlanması ve bu projeleri destekleyecek uluslararası finans kaynaklarının bulunması,

Evde ve tarlada çalışan kadınların ev içi çalışmalarının ulusal hesaplara dahil edilebilmesi için sigortalı yapılması, bu amacı tam anlamıyla gerçekleştiremeyen BAĞ-KUR sisteminde düzenlemeler yapılması,

Kadınların kendi işlerini kurabilmeleri için özel koşullarda banka kredileri sağlanması, varolan kredi miktarının artırılması,

Kadınların yukarıda belirtilen konularda bilinçlenmesi ve teşvik edilmesi için tüm medya kuruluşlarının da desteğiyle eğitim kampanyaları, konferanslar, seminerler düzenlenmesi,

Tüm kadınları kapsayacak bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulması.

KSSGM, Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu, 1998, s.105-107

Yasalar ve sözleşmelerdeki eşitlikçi hükümler, özellikle hukuki düzeyde kadınlar açısından önemli bir kazanımı gösteriyor. Bunun yanı sıra kadını destekleyici ulusal mekanizma olarak adlandırılan devlet kurumlarının varlığı da ülkemizdeki kadınlar açısından bir diğer kazanım. Örneğin 1990 yılında kurulan Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü sınırlı bir bütçe ve az sayıda personelle görev yapsa bile, kadınların durumunun araştırılması ve iyileştirilmesi için politikalar geliştirilmesi yönünde çalışmalarını sürdürüyor. 1993 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesinde kurulan Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi kadınlara ilişkin istatistiklerin toplanması ve veri tabanı oluşturulması için çalışıyor. Çeşitli üniversitelerin bünyelerinde kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezleri ve kadın çalışmaları ana bilim dalları kurularak, bu alanda araştırma faaliyetleri yürütülüyor, kadın sorunlarına duyarlı ve bu alanda çalışmaya istekli öğrenciler yetiştiriliyor.

Kuşkusuz gönüllü kadın örgütlerinin ve kadın inisiyatiflerinin çalışmaları da toplumda kadın sorununa duyarlılık yaratılması, kadın erkek eşitliğinin kamuoyu gündemine getirilmesi, hükümetlerin yasal değişiklikler yapması ve kadın lehine uluslararası sözleşmeleri imzalamasında etkili oluyor. Bu çalışmalar yaşamın çok çeşitli alanlarına yönelik ve bir kısmı da kadın istihdamının desteklenmesi, kadın emeğinin ürünlerinin değerlendirilmesi amacını gütmekte. Bir çok ilde kadın inisiyatiflerinin yerel yönetimlerle işbirliği sonucu kadınların evde ürettiği gıda, giyim vb. ürünlerin kendileri tarafından satıldığı pazarlar kuruluyor.

Ancak bütün bu gelişmeler kadın-erkek eşitliğine yönelik yolda yalnızca başlangıç adımlarını oluşturuyor. Uluslararası sözleşmelerdeki olumlu hükümlere, hükümetlerin eşitliği sağlama doğrultusundaki taahhütlerine rağmen taahhütler çoğu kez kağıt üzerinde kalıyor, uygulamada ayrımcılık sürüyor, kadınlar temel haklardan yararlanmanın çok uzağında bulunuyor. Bu noktada bize, Türkiye'deki kadın hareketine düşen görev, devleti, onun temsilcisi hükümetleri imzaladıkları sözleşmelere, verdikleri taahhütlere uymaya çağırarak, bunların gereklerini yerine getirmelerini talep etmek olmalı.

V.TÜRKİYE’DE KADINLARIN DURUMLARINI İYİLEŞTİRMEK İÇİN NELER TALEP ETMELİYİZ?

Anayasa herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu söylüyor. Ancak Türkiye’de kadınların durumunu iyileştirmek için kadın erkek eşitliğinin, Anayasa’da açık biçimde yer alması, kadın ve erkeğin haklar bakımından eşit olduğu belirtilmesi büyük önem taşıyor. Anayasa değişikliği konusu ülkemizde sık sık gündeme gelmekte, daha demokratik bir Anayasa özlemleri dışa vurulmakta. Ancak kadın erkek eşitliğini açık biçimde öngörmeyen bir Anayasa’nın demokratik olması mümkün değil. Anayasa bu doğrultuda değiştirilmeli, bütün yasa ve yasal belgeler, Anayasa’da yer alacak bu eşitlik maddesine ve Türkiye’nin imzaladığı uluslararası sözleşmelere göre gözden geçirilmeli.

Kadınların durumunu iyileştirmenin bir diğer ön koşulu, yaşamın her alanına özellikle çalışma yaşamına ilişkin bilgilerin toplumsal cinsiyet temelinde toplanması. Kadına ilişkin veri tabanı oluştukça onun durumunu iyileştirecek öneriler geliştirilmesi mümkün olabilir. DİE’nin bu konuda çalışmalar yürüten ilgili birimi genişletilmeli.

Yoksulluk toplumumuzun çok geniş kesimlerini etkileyen bir sorun. Herkesin temel eğitim görmesi, 5 yaş altı çocuk ölümlerinin ve anne ölümlerinin azaltılması, kadınlara anne sağlığı hizmetleri sunulması, genelde sağlık hizmetlerinden her iki cinsin de eşit yararlanmasının sağlanması ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılması, yoksullukla mücadelenin ön koşulları. Bunların sağlanabilmesi için temel sosyal hizmetlere yani temel sağlık, temel eğitim, beslenme programları, düşük maliyetli su ve kanalizasyon hizmetlerine kaynak ayrılması şart. Bu nedenle, Türkiye hem aldığı tüm resmi kalkınma yardımlarının, hem de devlet bütçesinin %20’sini bu hizmetlerin sağlanması için ayırmalı ve kullanmalı. Bunların dışında kadınların yoksulluğuyla mücadele etmek için ek önlemler alınmalı:

1. Gelir ve Yoksullukla İlgili Öneriler

- a) Kadınların bağımsız nakit gelire, piyasalara ve kaynaklara, özellikle de toprağa, krediye ve bilgiye erişimini artıran ulusal politikalar oluşturulmalı ve uygulanmalı.
- b) Yoksullukla başa çıkabilmek için genellikle ev içinde kadınların karşılıksız emeği kullanılıyor. Ev işlerinin yanı sıra, çocuk, yaşlı ve hastaların bakımı ile ev içi tüketime yönelik yiyecek, giyecek üretimi sorumluluğu kadınlara yükleniyor. Bu nedenle;
 - Çocuk, yaşlı ve hasta bakımı, topluma ait bir sorumluluk alanı olarak düzenlenmeli. Bunun aile içinde yürütülmesi durumunda yoksul ailelerde hizmeti sunan kadına “aile yardımı” ödenmeli.
 - Kadının çalışması, ekonomiye yaptığı katkı temelinde yeniden kavramlaştırılmalı ve kadının ekonomik faaliyetine değer tanınarak, toplumda hak ettiği saygı gösterilmeli.
- c) Hangi gelir diliminde yer alırsa alsın, kişisel geliri olmayan kadın oranı çok yüksek olduğundan, evlilikte mal ortaklığı rejimini getiren Medeni Kanun değişikliği bir an önce kabul edilmeli.

2. İstihdama İlişkin Öneriler

- a) Kadın istihdamının artırılması her şeyden önce yatırımların dolayısıyla işgücü talebinin artmasına bağlı. Özelleştirme politikaları nedeniyle devletin ekonomiden geri çekilmesi savunulurken, devletin bıraktığı boşluk özel sektör tarafından doldurulamıyor. Yeni işgücü talebinin sınırlı olması yüksek işsizlik oranlarına neden oluyor. Devlet başta sağlık, eğitim vb. olmak üzere temel toplum hizmetleri alanında yatırımlarını sürdürmeli, kadın istihdamı açısından elverişli bir ortam sunmalı.
- b) Ülkemizde yasal bir engel bulunmamakla birlikte, bazı meslek alanları halen kadınlara kapalı ya da sınırlı düzeyde açık tutuluyor. Karar verici/yönetici pozisyonlarda ve karar mekanizmalarında çok az sayıda çalışan kadın var. Bu durum, kadınların iş yaşamında karşılaştığı önemli bir ayrımcılık uygulaması. Bu nedenle nitelikli, meslek elemanı kadınların istihdam edilebileceği işlerde zaman içinde artan bir kota uygulamasına gidilmeli.
- c) İşyerinde cinsel taciz konusu, yasal düzenlemeye kavuşturulmalı. Cinsel taciz ile ilgili veri toplamak, durum saptamak üzere ivedi çalışmalar yapılmalı ve çıkan sonuçlar doğrultusunda çözüm önerileri geliştirilmeli. Cinsel taciz davalarında, kadınların beyanının birinci dereceden kanıt sayılması ve ispat yükünün davalı tarafa bırakılması için gerekli düzenlemeler yapılmalı.
- d) Kadın istihdamında önemli bir yer tutan tarım kesimindeki çalışmaları, tarımın yapısını ve özelliklerini de dikkate alarak düzenleyen ayrı bir Tarım İş Kanunu çıkarılmalı.
- e) Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerine bağlı iş kollarında kadın girişimciliğinin özendirilmesi ve kadınların kooperatif kurması, lider girişimci kadınların ortaya çıkması için çaba gösterilmeli.
- f) Ülkemizde kadın işsizliği, en ağır olarak vasıfsız işlerde yaşanıyor. Vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalan kadınların mesleki eğitim görmesi ve vasıflılık kazanması için devletin sunduğu eğitim hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve kolayca ulaşılabilir olmalı.

3. Kazanç Elde Edilen Çalışma Biçimleriyle İlgili Öneriler

- a) 1475 sayılı İş Kanunu'nun 13. Maddesi, işverene işçiyi istediği zaman işten çıkarma hakkını veriyor. 17. Madde ise gebe veya doğum yapmış kadının işveren tarafından işten çıkarılmasına imkan tanıyor. Ülkemiz tarafından onaylanmış bulunan 158 sayılı ILO Sözleşmesi'ne göre işten çıkarma haklı bir nedene dayanmalı. Ayrıca Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kadınların hamilelik veya doğum nedeniyle işten çıkartılmasını yasaklıyor. İş Kanunu Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmeler doğrultusunda değiştirilmeli.
- b) Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar yasal koruma altına alınmalı.
- c) Yasalarımızda standart dışı çalışma ile ilgili düzenlemeler eksik. Her tür standart dışı çalışma, kısmi zamanlı ve ev eksenli çalışma dahil, yasal düzenleme altına alınmalı; böylelikle standart dışı çalışanların sosyal güvenlik haklarına kavuşması sağlanmalı. Standart dışı çalışanlar standart çalışanlarla eşit haklara sahip olmalı.
- d) ILO'nun 156 Sayılı Sözleşmesi kadın ve erkek işçilere aile sorumluluğunda fırsat ve muamele eşitliğini öngörüyor. Bu sözleşme ülkemizce onaylanmalı, ev ve aile sorumluluğunu sadece kadınların bireysel sorumluluğu olmaktan çıkaracak tüm yasal değişiklik ve düzenlemeler yapılmalı.

4. Sosyal Güvenlikle İlgili Öneriler

- a) Kentlerde çalışan kadınların büyük kısmının enformel sektörde, sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışması gerçeği karşısında kadınların sosyal güvenlik hakkından yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler acilen yapılmalı. Düşük gelirlilerden alınan vergilerin yüksek oluşu, özellikle düşük vasıflı-düşük gelirli işlerde çalışan kadınlar için, işverenin bu miktarın birazını işçiye aktarmayı kabul etmesi halinde, sigortasız çalışmayı çekici hale getiriyor. Dolayısıyla, kayıt dışı çalıştırma/çalışmanın azalması, kadınların sosyal güvenlik kapsamında yer almaları için düşük gelirlilerin vergi yükleri azaltılmalı.
- b) SSK'dan alınan emekli aylığı, sigortalı çalışmayı özendirici nitelikte değil. SSK daha çok sağlık sigortası için isteniyor, genellikle her aileden bir kişinin sigortalı olduğu görülüyor. Bu da mali açıdan SSK'ya ciddi bir ek yük bindirirken, kadınların sigortasız çalışması anlamına geliyor. Bu nedenle, SSK'nın emekli aylığı miktarı hem emeklilerin insanca yaşamasına elverecek, hem de sigortalılığı özendirecek şekilde yükseltilmeli.
- c) Çocuk bakım imkanlarının yetersizliği çok sayıda kadının doğum sonrasında işe ara vermesine yol açıyor. Oysa çocuk bakımı sadece annelerin değil aynı zamanda babaların ve genel olarak toplumun sorumluluğunda olmalı. Tüm çalışanların çocuklarının kreş hizmetlerinden yararlanabilmesi için, sadece işverenleri değil yerel yönetimleri de bu hizmetin sunumuyla yükümlü tutan düzenlemeler yapılmalı. Bu düzenlemeler yapılırken, işveren sorumluluğu çalıştırdığı toplam işçi sayısı ile belirlenmeli.

5. Sendikal Haklarla İlgili Öneriler

- a) 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun genel olarak sendikal örgütlenmeyi zorlaştıran veya imkansızlaştıran her türlü hükmü kaldırılmalı. Ev eksenli çalışanlar dahil tüm standart dışı çalışan kesimlerin kendi sendikal örgütlerini kurabilmelerini ya da varolan sendikalarda örgütlenebilmelerini mümkün kılacak düzenlemeler yapılmalı. Bu örgütlenmeler, ilgili ILO sözleşme ve tavsiye kararlarının belirlediği asgari hak ve yetkilere sahip olmalı.
- b) Kadınların önemli bir kısmının devlet memuru olarak çalıştığını göz önünde tutarak, Kamu Personeli Sendikalar Kanunu bir an önce çıkarılmalı.
- c) Meslek örgütleri ve sendikalar, düzenledikleri kurslar ve hizmet içi eğitim programlarında cinsiyetçi önyargılara dayanan düşünce ve davranış kalıplarını değiştirmeyi amaçlayan bir yaklaşım izlemeli. Bu programların sadece içeriği değil, zamanlaması ve düzenlendiği mekanlar da kadınların katılımını sağlamaya elverişli hale getirilmeli.
- d) Özellikle kırsal kesim kadını ile ister kırsal ister kentsel kesimde olsun ev-eksenli çalışan kadınlar için, kooperatif örgütlenmesini özendirecek ve destekleyecek programlar oluşturulmalı ve uygulanmalı.

6. Eğitimle İlgili Öneriler

- a) Nüfusumuzun yarısını oluşturan ve istihdam için önemli bir potansiyel olan kadınların en verimli şekilde değerlendirilmesi için EĞİTİM-İNSANGÜCÜ-İSTİHDAM üçlüsü arasında uyumlu bir denge kuracak eğitim programları geliştirilmeli ve güncelleştirilmeli. İlgili kurumların mevzuatında bu yönde gerekli düzenlemeler ivedilikle yapılmalı.

- b) Kadın işgücünün; teknolojideki hızlı gelişme ve değişmelere süratle uyumunu sağlamak amacıyla, kızların eğitiminde, istihdam sorunu olan dar kapsamlı alanlar yerine, istihdam kolaylığı olan alanlara yönelik programların uygulanmasına öncelik verilmeli. Kadınlara mesleki beceri kazandırmak amacıyla projeler üretilmeli. Bu projeler, kadınları, geleneksel ve piyasanın gelişen ihtiyaçlarına uygun olmayan zanaat dallarına değil, yeni, teknoloji kullanımlı dallara yöneltecek şekilde tasarlanmalı.
- c) Kız çocuklarının okullaşmasına yönelik projeler hızlı bir biçimde sonuçlandırılarak değerlendirilmeli. Parasız yatılı ve mesleki teknik okullar ile yüksek öğretime girişte kızlar için kontenjanlar ayrılmalı. Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması için gecekondu bölgelerinde ve kırsal kesimde yaşayan yoksul ailelerin kız çocuklarının okul masrafları devlet tarafından üstlenilmeli.
- d) Kadının karşılıksız çalışmasının yaygınlığı, toplumda varolan cinsiyete dayalı işbölümünden kaynaklanıyor. Bu nedenle anaokullarından başlayarak eğitimin her kademesinde müfredat, cinsler arasında paylaşımcı ve eşit işbölümünü vurgulayacak şekilde gözden geçirilip düzenlenmeli. Ayrıca uygulamalı dersler konmak suretiyle, kız ve erkek çocuklar, cinsiyete dayalı olmayan işbölümüne özendirilmeli. Örneğin, yemek, bulaşık, ortalık toplama gibi uygulamalar yapılmalı, bunlara erkek çocuklar da kız çocuklarla birlikte katılmalı.
- e) Zorunlu eğitimin 11 yıla çıkarılması için kaynak ayrılmalı ve çalışmalara hız verilmeli.

VI. SONUÇ

Buraya kadar yazılanlardan gördüğümüz gibi kadınların kalkınma ve sosyal adaletle ilgili sorunları çok boyutludur ve bu nedenle tüm toplumu kapsayan çok boyutlu çözüm önerilerini gerektirmektedir. Dünyanın bir çok yerinde kadın hareketleri bu konuda önemli kazanımlar ve deneyimler elde etmiştir. Ancak tüm yapılanlar serbest piyasa ekonomisi düzeninde etkileri itibariyle sınırlı kalmakta, dünyanın bir çok yerinde gelir eşitsizliği, işsizlik ve yoksulluk sorunları derinleşerek sürmektedir. Kalkınmada planlamayı ve devlet müdahalesini reddeden liberal ekonomik politikaların egemenliği sonucunda devletin ekonomik faaliyetlerden geri çekilmesi ve bu alanların özel sektöre bırakılması gündeme gelmiştir. Ancak özel sektörün tek amacı daha fazla kar elde etmek olduğundan toplumun ihtiyaç duyduğu temel hizmetler karlı olmadığı zaman yapılmamakta veya yapıldığında fiyatının yüksekliğinden ötürü yoksul kesimler bu hizmetlerden yararlanamamaktadır. Kamu kaynakları kalkınma ve sosyal adalet için kullanılmak yerine iç ve dış borç ve faiz ödemelerine ve askeri harcamalara kullanılmaktadır. Bu koşullarda kaynakların kadınlar için kullanımının iyice zorlaştığı açıktır. Ayrıca buna yönelik siyasi irade ve destek çoğu zaman güçsüz, kurumsal mekanizmalar yetersiz ve resmi birimler ile sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri arasındaki

koordinasyon eksiktir. Bütün bunların sonucunda kadınlarla ilgili politikaların genel politikalara içselleştirilememesi ve marjinalleşmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

Bu genel çerçeve içinde, kadınlar ve sosyal adalet sorunlarına yönelik olarak geliştirilen önerileri özetlemek gerekirse;

- Eşit fırsatlar yaratmak için ayrımcılığa dayalı tüm yasaların değiştirilmesi, özel önlemlerin alınması,
 - Kadınların sosyal ve ekonomik kararların alınması sürecine dahil edilmesi,
 - Kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi, özellikle kadınların karar alımına katılımına ilişkin ulusal planların yerine getirilmesi,
 - Toplumsal cinsiyet bazlı veri toplanması,
 - Özel olumlu eylem programlarının ve hedefi belirli, odaklanmış politikaların geliştirilmesi,
 - Kadınlarla ilgili politikaların tüm politikalara içerilmesi,
 - mevcut sosyal güvenlik anlayışının kadın ile erkeği eşit bireyler olarak tanıyan ve aile yaşamı ile iş yaşamını uzlaştırmaya çalışan bir yaklaşım ile yer değiştirmesi,
 - Makro ekonomik politikaların toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılması,
 - Sosyal politikanın toplumda yapısal ayrımcılığa uğrayan grupları gözeterek yapılması,
 - Kadın emeğinin değer kazanması için özel fonlar ve yasaların geliştirilmesi,
 - Sosyal güvenliğin esnek işlere de uygulanması,
 - Sosyal politika, istihdam ve çocuk bakımı politikalarının koordineli olarak uygulanması,
- ❖ **Bu öneriler doğrultusunda tüm insanlık için barış, eşitlik ve kalkınma ideallerini hep birlikte gerçekleştirmek için siyasi gücümüzü çoğaltmaya çalışmalıyız.**

Kaynakça

1999 World Survey on the Role of Women in Development: Globalization. Gender and Work, United Nations, New York 1999

African Women's Perspectives and Expectations of the BPFA: African Regional NGO Report, 1999.

DİE, Hane Halkı İşgücü Anketleri, Nisan 1999, Ankara.

DPT (2000) 8. Kalkınma Planı Kadın Özel İhtisas Komisyonu, Çalışma Hayatı, Gelir ve Yoksulluk ve Kadın Alt Komisyon Raporu, Ankara.

Eyüboğlu, A. Özar, Ş., Tanrıöver, H.T., (2000) Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-ekonomik ve Kültürel Boyutları, KSSGM, Ankara.

Fatma Ülkü Selçuk, Enformel Sektörde İşçi Örgütleri, Yüksek Lisans Tezi, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999

Gender, Poverty and Employment: turning capabilities into entitlements, ILO, İtalya, 1995

Gender Mainstreaming: Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Council of Europe, Strasbourg, 1998

ILO (1995) Gender, poverty and employment: turning capabilities into entitlements, Geneva.

İlkkaracan İpek (1998) Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde, Tarih Vakfı vd., İstanbul.

KSSGM (1998) TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara.

KSSGM (1998) Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu, Ankara.

Oxfam (1994) The Oxfam Gender Training Manual

Toksöz, G., Erdoğan, S. (1998) Sendikacı Kadın Kimliği, İmge Yay., Ankara.

TUSİAD (2000) Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul.

UNDP (2000) Human Development Report, New York.

World Bank (2000) Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study, Report.